

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

Avdelningen för logopedi, foniatri och audiologi

Institutionen för kliniska vetenskaper, Lund

Lärares och lärarstudenters tankar och attityder kring stamning

Emma Gustafsson och Jenny Hilborn

Logopedutbildningen, 2013

Vetenskapligt arbete, 30 högskolepoäng

Handledare: Cecilia Lundström och Ulrika Nettelbladt

SAMMANFATTNING

Syftet med studien har varit att undersöka tankar och attityder kring stamning hos lärare och lärarstudenter, samt att jämföra likheter och skillnader mellan grupperna. Avsikten med studien har även varit att erhålla en uppfattning om hur elever som stammar kan bemötas av lärare i skolan. Detta undersöktes med hjälp av kvalitativa intervjuer. Materialet bearbetades och analyserades sedan med tematisk analysmetod. Sammanlagt deltog tio personer i studien, varav fem lärare och fem lärarstudenter. Resultatet visar att deltagarna anser att lärare har en viktig roll för elever som stammar samt att de kan påverka stamning och självkänsla hos en elev. Det framkom även att deltagarna inte fått någon utbildning om stamning under sin lärarutbildning. Den största skillnaden mellan grupperna var att lärarna i större utsträckning trodde att stamning orsakas av en psykisk faktor. Bristen på kunskap innebär att det finns en osäkerhet om hur man som lärare identifierar och bäst bemöter en elev som stammar. Flera av deltagarna önskar att de hade mer kunskap om stamning. Det vore fördelaktigt om logopedier var verksamma i skolan, eftersom det skulle underlätta ett samarbete med läraren. Båda yrkeskategorier spelar en viktig roll för elever med behov av stamningsterapi. Logopedier borde även undervisa på lärarutbildningen. Lärares kunskap om stamning och andra logopediska områden, som är av betydelse i skolan, hade då ökat.

Nyckelord: Stamning, lärare, lärarstudenter, skola, tankar, kunskap

ABSTRACT

Purpose: to examine teachers' and teacher-students' thoughts and attitudes towards stuttering and to compare similarities and differences between the groups. The aim was also to acquire knowledge about how students who stutter are treated by their teachers in school. This was examined with qualitative interview method and analyzed with thematic analysis. In total, ten persons participated in the study, five teachers and five teacher-students. The results show that the participants believe that teachers play an important part for students that stutter. They also think that the teacher can have an impact on a student's stuttering and self esteem. None of the groups received any information about stuttering during their education. The biggest difference between the groups was that the teachers were more inclined to believe that stuttering is caused by a psychological factor. The lack of knowledge results in an insecurity about how to handle a student who stutters. The participants request more knowledge about stuttering, in order to be able to identify and help students who stutter. This shows that there is a need for more knowledge about stuttering in schools. It would be beneficial if speech and language therapists worked in schools. This would enable more cooperation between speech and language therapists and teachers. Both professions are important for students in need of stuttering therapy. Speech and language therapists should also be a part of the teacher education. Teachers' knowledge about stuttering and other speech and language areas, that are important for school, would in turn increase.

Keywords: Stuttering, teachers, teacher-students, school, thoughts, knowledge

1. INLEDNING	1
2. BAKGRUND	1
2.1 Stamning	1
2.1.1 Definition och symptom	1
2.1.2 Orsaker och incidens/prevalens	2
2.1.3 Påverkan på studier och yrke	4
2.1.4 Socialt liv, självbild och personlighet.....	5
2.1.5 Lärarens roll.....	6
2.1.6 Skollagen och lärarutbildningen i Sverige.....	7
2.1.7 Logopedisk intervention	8
2.1.8 Metodens teoretiska bakgrund	8
3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	9
4. METOD	9
4.1 Procedur	9
4.1.1 Rekrytering av deltagare.....	9
4.1.2 Pilotintervju	10
4.1.3 Intervjuer.....	10
4.2 Transkription och analys	11
4.3 Etiska aspekter	11
5. RESULTAT	12
5.1 Kunskap och utbildning	12
5.1.1 Utbildning	12
5.1.2 Beskrivning av stamning	13
5.1.3 Orsaker och faktorer som påverkar stamning	13
5.1.4 Egna erfarenheter	14
5.2 Omgivning	14
5.3 Stamning i skolan	15
5.3.1 Lärarens roll och ansvar.....	15
5.3.2 Specialbehandling och anpassning	17
5.3.3 Skolarbete och betyg.....	17
5.3.4 Klasskamraternas betydelse	18
5.4 Stamningens påverkan på individen	18
5.4.1 Stamning som funktionsnedsättning	18
5.4.2 Stamning och personlighet	19
5.4.3 Självkänsla och påverkan på det sociala livet.....	20
5.4.4 Framtidsutsikter gällande studie- och yrkesval	21
5.5 Professionell hjälp och metoder för hantering	22
6. DISKUSSION	22
6.1 Resultatdiskussion	22
6.1.1 Kunskap om stamning	22
6.1.2 Lärares roll.....	24
6.1.3 Studier och yrkesval	24
6.1.4 Personlighet och självkänsla.....	25
6.1.5 Socialt liv och omgivning	26
6.1.6 International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)	27
6.1.7 Terapi.....	28
6.2 Metoddiskussion	28
6.3 Framtida forskning	29
6.4 Slutsatser	29
TACK	30

REFERENSER	31
-------------------------	-----------

BILAGOR

1. INLEDNING

Människor har i alla tider försökt ge förklaringar till stamningens förekomst och olika teorier har dominerat under olika tidsepoker (Brosch & Pirsig, 2001). Förklaringsmodeller till stamning kan delas in i inlärningsteoretiska, psykodynamiska, konstitutionella och multifaktoriella modeller. Idag utgår man från att stamning har en multifaktoriell förklaringsmodell, där många olika faktorer samspelar (Garsten & Lundström, 2008; Smith & Kelly, 1997). Hur stamning yttrar sig är individuellt, vilket innebär att personer som stammar är en heterogen grupp. Detta betyder att stamning yttrar sig och upplevs på varierande sätt av olika personer (Yaruss & Quesal, 2004). Stamning kan delas in i dold och öppen problematik. Den öppna stamning är det som hörs och märks av omgivningen. Exempel på dold stamning är undvikandebeteenden, talrädsla och skamkänslor (Manning, 2010). Denna indelning stämmer överens med International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) som fokuserar på hur stamning påverkar olika aspekter av en individs liv (Socialstyrelsen, 2003).

Stamning kan utgöra ett stort hinder och skapa begränsningar i både skolan och i det sociala livet (Klompas & Ross, 2004; Yaruss, 2010). Skolan är en central del i barns liv och lärare spelar en stor roll för elever som stammar (Jenkins, 2010). Det är därför viktigt att lärare har kunskap om stamning (Manning, 2010). Brist på kunskap gör att stamning ofta förknippas med negativa stereotyper, vilket kan påverka lärarens bedömning av eleven negativt (Irani, Abdalla & Gabel, 2012). I magisteruppsatsen *"Stamning och åldrande- att leva med stamning ur ett livslångt perspektiv"* av Kolmert (2012) framkom det att många deltagare haft negativa upplevelser under skolgången. Utifrån resultaten i Kolmert (2012) har författarna i denna magisteruppsats valt att undersöka hur lärare och lärarstudenter tänker kring bemötande av elever som stammar.

2. BAKGRUND

2.1 Stamning

2.1.1 Definition och symptom

Att definiera stamning är svårt av olika anledningar. Dels är det svårt eftersom att det genom tiderna har funnits olika teorier om vad som orsakar stamning och dels för att stamning kan yttra sig på flera olika sätt hos olika individer. Stamning som inte märks av omgivningen benämns som dold stamning och kan exempelvis yttra sig i att personer som stammar undviker vissa situationer. Omgivningen kan i dessa fall misstolka stamningen som att personen är blyg, nervös eller osäkert (Garsten & Lundström, 2008; Irani et al., 2012). En vedertagen definition som används idag är utformad av World Health Organization (WHO): *"Stuttering is disorders in the rhythm of speech, in which the individual knows precisely what he wishes to say, but at the time is unable to say it because of an involuntary, repetitive prolongation or cessation of a sound"* (WHO, 1977). I den svenska sjukvården definieras stamning med hjälp av International Statistical Classification of Diseases and Related Health

Problems, ICD-10. Detta är ett klassifikationsregister som beskriver sjukdomar och andra hälsoproblem som ligger till grund för kontakt med hälso- och sjukvården. ICD-10:s viktigaste skiljepunkt från WHO:s definition är att den poängterar att det är en störning först när svårighetsgraden påverkar talfärdigheten. ICD-10 definierar stamning följande: *”Karakteriseras av återkommande repetitioner eller förlängningar av ljud, stavelser eller ord, eller av återkommande uppehåll eller pauser som avbryter den rytmiska talströmmen. Problemet bör klassificeras som störning bara när svårighetsgraden påverkar talfärdigheten.”* (Socialstyrelsen, 2011).

För att förstå vad stamning är och hur det låter måste man förstå begreppen normalt talflyt och normalt icke-flyt (Wingate, 1987). Alla människor kan ha ett visst icke-flyt i sitt tal utan att det klassificeras som stamning (Van Riper, 1971). Brist på kontroll i samband med icke-flyt är en viktig faktor som skiljer stamning från normalt icke-flyt (Manning, 2010). Normalt icke-flyt innebär inskottsljud, frasrepetitioner och repetitioner av flerstaviga ord. Att stamma innebär att man även har icke-flyt i form av repetitioner av enstaviga ord, delords- och ljudordsrepetitioner, förlängningar av ljud samt blockeringar. Stamning kan delas upp i öppen och dold problematik. Den öppna stamningen består av det som man kan se och höra medan eventuella beteenden och undvikanden, till följd av stamningen, räknas som dold problematik (Garsten & Lundström, 2008). Flertalet personer som stammar utvecklar egna strategier för att hantera sin stamning, som till exempel inskottsljud och -ord, byte av ord, medrörelser och olika former av undvikandebeteenden (Guitar, 2013; Klompas & Ross, 2004; Ramberg & Samuelsson, 2008).

För att beskriva funktionsförmåga och funktionshinder i relation till hälsa används ICF (Manning, 2010). Stamning kan beskrivas som en funktionsnedsättning om det påverkar talmönster, rytm, hastighet och melodi i tal (Socialstyrelsen, 2003). ICF är lämpligt att använda vid beskrivning av stamning eftersom det fokuserar på mer än bara det observerbara beteendet, exempelvis hindrande och underlättande faktorer. Externa och interna faktorer påverkan kan skilja sig väsentligt åt för olika individer som stammar, vilket gör personer som stammar till en mycket heterogen grupp med skilda upplevelser av sin stamning (Yaruss & Quesal, 2004).

2.1.2 Orsaker och incidens/prevalens

Förklaringsmodeller till stamning kan delas in i inlärningsteoretiska, psykodynamiska och konstitutionella modeller (Garsten & Lundström, 2008). En idag förkastad men tidigare etablerad teori var Johnsons (1955) inlärningsteoretiska teori som menade att stamning uppstår i lyssnarens öra. Denna teori benämns i litteraturen som den diagnosogena teorin. Han hävdade att det i alla barns tal förekommer en viss mängd icke-flyt och att detta bör betraktas som normalt. Barnet blir medvetet om sitt icke-flyt när omgivningen uppmärksammar det och det är först då som stamningen befästs. Johnsons teori fokuserar främst på föräldrarnas roll i stamningens förekomst och utveckling. En psykodynamisk förklaringsmodell menar att stamning uppkommer då barnet har en undermedveten konflikt (Bloodstein, 1995). Konflikten visar sig i talet genom att barnet försöker hindra sig själv från att uttrycka vissa tankar och känslor (Garsten & Lundström, 2008).

Konstitutionella teorier fokuserar på att stamning har en neurobiologisk grund och orsakas av defekter i hjärnan. Man har funnit att vissa hjärnstrukturer är avvikande hos personer som stammar men en del forskare menar att avvikelserna snarare är en följd av stamningen än en

orsak (Braun et al., 1997; Packman, Code & Onslow, 2007). Guitar och McCauley (2010) sammanfattar flera forskningsrapporter som menar att stamning orsakas av minskad asymmetri mellan hjärnhemisfärerna, då den högra är mer aktiv hos personer som stammar. En annan teori är att stamning beror på en störning i den automatiska talproduktionen (Alm, 2005). "Mittsystemet" och "sidosystemet" är två separata system som har hand om samordning av ljud och stavelser i talet. Mittsystemet består av basala ganglierna och supplementära motor-arean (SMA). SMA har en viktig roll för att generera startsignaler vid rörelser, inklusive talrörelser. Enligt teorin är det en bristande funktion hos dessa signaler som ligger till grund för stamning. Sidosystemet består av laterala premotoriska hjärnbarken och lillhjärnan. När talkontrollen växlas hit blir talet flytande, till exempel vid körläsning, imitation eller sång.

Gemensamt för ovan nämnda förklaringsmodeller är att de utgår från att stamning bara har en enda grundorsak (Garsten & Lundström, 2008). Trots att man idag vet mer om stamning är orsakerna fortfarande inte helt kartlagda (Alm & Risberg, 2007; Büchel & Sommer, 2004). Det synsätt som dominerar idag är den *multifaktoriella förklaringsmodellen* vilken menar att det inte finns endast en grundorsak till stamning, utan att det orsakas av en rad olika faktorer som samspelar över tid. Däribland räknas bland annat ärftlighet, talmotorisk utveckling, sociala faktorer, emotionella aspekter och språklig förmåga in. Tidpunkt för när en viss händelse inträffar kan påverka om stamning utvecklas eller inte (Garsten & Lundström, 2008; Smith & Kelly, 1997). Enligt modellen är stamning en dynamisk process. Heterogeniteten hos personer som stammar är stor (Smith & Kelly, 1997).

Stamning återfinns hos alla kulturer och folkslag (Büchel & Sommer, 2004). Huruvida stamning uppfattas som ett problem eller inte beror på individen samt hur den rådande kulturen upplever stamning (Smith & Kelly, 1997; Yari & Ambrose, 2012). Incidensen gällande stamning har länge ansetts vara cirka 5 procent och prevalensen har uppskattats till cirka 1 procent (Månsson, 2000). Nyare forskning visar dock på högre siffror rörande prevalens medan incidensen är lägre. Man har funnit att upp emot 8 procent av alla barn börjar stamma medan andel vuxna personer som stammar är cirka 0,7 procent (Yari & Ambrose, 2012). De flesta barn börjar stamma tidigt, den vanligaste debutåldern är två till fyra år (Garsten & Lundström, 2008; Yari & Ambrose, 2012). Genom att diagnostisera stamning tidigt finns möjlighet att grundligt kartlägga hur stor del av befolkningen som slutar stamma (Månsson, 2000). Att veta hur många som stammar är även en viktig del av det kliniska behandlingsarbetet eftersom det avgör hur mycket resurser som bör avsättas åt patientkategorin (Craig, Hancock, Tran, Craig & Peters, 2002).

Hos cirka 80 procent av alla barn som börjar stamma går stamningen efter en tid över utan att någon behandling ägt rum (Månsson, 2000; Shiomi, Yasuda & Ota, 2011). Spontanförbättringen brukar vanligtvis ske inom ett år från stamningsdebuten och kan påverkas av flera faktorer såsom hereditet, tid sedan debut och kön (Garsten & Lundström 2008; Guitar, 2013).

Herediteten är den största enskilda riskfaktorn, cirka 70 procent av personer som stammar har någon i sin familj eller släkt som stammar (Ambrose, Yairi & Cox, 1993). I en studie från 2012 fann man att stamning orsakas av genetiska faktorer till mer än 80 procent medan miljömässiga orsaker är cirka 20 procent (Rautakoski, Hannus, Simberg, Sandnabba & Santtila, 2012). Det finns signifikanta könsskillnader gällande stamning. Hos barn är förhållandet pojkar:flickor cirka 1,65:1 medan skillnaderna blir större i vuxen ålder då

förhållandet män:kvinnor är uppemot 5:1 (Bloodstein, 1995; Craig et al, 2002; Månsson, 2000; Yari & Ambrose, 2012).

Stamning kan delas upp i två undergrupper; bestående och övergående stamning (Yari & Ambrose, 2012). Flera olika faktorer påverkar stamningens utveckling men man vet inte exakt vad som avgör om stamningen blir permanent eller inte. Genetiska, biologiska och neurofysiologiska faktorer påverkar, men flera andra faktorer inverkar på huruvida stamningen befästs. Exempel på sådana faktorer är språkliga och kognitiva faktorer samt hur stamningen uppfattas och bemöts av omgivningen (Smith & Kelly, 1997). En jämförelse mellan gamla och nya siffror beträffande stamningens förekomst visar att färre personer stammar idag än för 50 år sedan. En förklaring till detta är troligen att kunskap om stamning ökat vilket medfört bättre diagnostisering och behandling (Yairi & Ambrose, 2012).

2.1.3 Påverkan på studier och yrke

Huruvida stamning påverkar studie- och yrkesval har genom ett flertal studier undersökts i form av intervjuer och frågeformulär. Flera personer som stammar har uttryckt att de känt sig begränsade under skolgång och arbetsliv på grund av sin stamning (Bricker-Katz, Lincoln & McCabe, 2010; Klein & Hood, 2004; Klompas & Ross, 2004; Kolmert, 2012).

Kolmert (2012) intervjuade tio äldre personer som stammade och majoriteten trodde att stamningen påverkat deras val av utbildning och yrke. Tre personer kände att stamningen hindrat dem från att bli beförade. Några av deltagarna tyckte att det var skönt att börja arbeta, då skolan var mer styrande rörande vad och hur man skulle säga något. Flera deltagare uppgav att de valde bort yrken som krävde mycket tal. I linje med Kolmerts (2012) studie visade en undersökning av Klein och Hood (2004) att över 40 procent av deltagarna trodde att de skulle haft ett annat jobb om de inte stammade och mer än en tredjedel av deltagarna ansåg att de skulle haft ett bättre yrke. Av studien framgick även att majoriteten trodde att möjligheter till anställning eller befordring minskat på grund av att man stammade. En femtedel av deltagarna hade avböjt ett jobberbjudande eller en befordran på grund av sin stamning. En tredjedel av deltagarna menade att deras arbetsprestation påverkades negativt av stamningen. I en undersökning av Crichton- Smith (2002) uppgav majoriteten att stamningen hade påverkat deras arbetsliv negativt och begränsat dem. Valet av yrke anpassades efter stamningen och en del uttryckte missnöje över valen. Under skolåren upplevde många att de inte nått sin fulla potential vilket begränsade dem i deras utbildning och framtidsval. En del personer uppgav att drömmen om att bli lärare gavs upp på grund av stamningen (Crichton-Smith, 2002; Kolmert, 2012). En annan studie visar att stamning påverkar framgång i skolan rörande muntliga presentationer och högläsning (Klompas & Ross, 2004). Bristande förståelse bland omgivningen gällande stamningen upplevdes enligt studien också som bekymmersamt. Många elever upplevde även att de inte fick samma möjligheter som resten av klassen på grund av sin stamning.

Gilmore (1974) fann i sin studie om esofaryngela talare att personer med nedsatt kommunikativ förmåga kan begränsas genom två faktorer. Detta skedde dels genom omgivningens negativa attityder och dels genom den egna attityden till sitt problem. Klein och Hood (2004) menar att Gilmores (1974) resultat kan appliceras på personer som stammar. Attityden i samhället påverkar hur en individ upplever bemötanden och avvisanden. Det påverkar i sin tur individens känslor och attityd till den egna stamningen vilket kan leda till ångest och frustration. Detta kan enligt författarna vara en förklaring till att personer som

stammar har lägre socio-ekonomiska arbeten. McAllister, Collier och Shepstone (2012) fann inte några bevis som stödjer att stamning skulle bidra till att personer får sämre utbildning eller färre yrkesmöjligheter. Däremot visade undersökningen att man högre upp i åldern har signifikant lägre socio-ekonomiskt arbete. Författarna menar att anledningen till detta skulle kunna vara att yrken med hög status ofta kräver god kommunikationsförmåga och att personer som stammar snarare undviker än söker sig till dessa.

Enligt Peters och Starkweather (1989) är en del arbetsgivare motvilliga till att anställa en person som stammar. Detta förklarades genom att arbetsgivarna ofta har fördomar om att personer som stammar har instabila personligheter. Oro för vad allmänheten ska tycka påverkar också arbetsgivarna. Hurst och Cooper (1983) fann att majoriteten av arbetsgivare var mindre villiga till att anställa en person om denna stammade. Detta kan ställas i kontrast till att majoriteten inte trodde att stamning påverkade jobbst prestationen. Oviljan att anställa förklarades delvis av att arbetsgivarna kände sig obekväma tillsammans med en person som stammar. Undersökningen tyder på att det i arbetslivet till viss del kan vara handikappande att stamma, då man inte ges samma chanser som personer utan stamning. Trots att studierna är gjorda på åttiotalet anses de ändå vara relevanta då inga nyare studier, som undersökt samma sak, har hittats.

2.1.4 Socialt liv, självbild och personlighet

Stamning påverkar livet på olika sätt för personer som stammar, vilket också innebär att personers hantering av stamning skiljer sig åt. Flertalet personer som stammar utvecklar egna strategier och metoder för att hantera sin stamning (Guitar, 2013; Klompas & Ross, 2004; Ramberg & Samuelsson, 2008). Exempel på egna strategier är att anpassa talhastigheten, byta ut ord eller fraser samt ta ett djupt andetag innan man pratar. Att undvika vissa ord, ögonkontakt och vissa situationer är också vanligt förekommande (Klompas & Ross, 2004).

Stamning kan påverka den enskilda individen och inverka negativt på livskvalitet, det sociala och emotionella livet samt mental hälsa (Klompas & Ross, 2004; Yaruss, 2010). En svårare grad av stamning innebär en större emotionell påverkan (Craig, Blumgart & Tran, 2009). Mobbning och elaka kommentarer uppges ha förekommit under uppväxten hos deltagarna i Kolmerts studie (2012). Det sociala livet kan bland annat påverkas genom att man utvecklar talrädsla då man är rädd för vad andra ska tycka. Upprepande misslyckanden i talsituationer kan skapa rädsla för att tala (Alm, 2005; Klompas & Ross, 2004).

I skolåldern utvecklas självbilden och barnet jämför sig med sina kamrater. Ett barn som stammar kan uppleva att det har en sämre muntlig förmåga jämfört med andra (Cole, Cole & Lightfoot, 2005). Misslyckanden kan resultera i känslor av skam, genans och skuld vilket kan leda till känslomässiga problem och sämre självbild (Peters & Starkweather, 1989). Många personer som stammar upplever att deras självkänsla påverkats negativt av stamningen (Crichton-Smith, 2002; Klompas & Ross, 2004). I en undersökning av Klompas och Ross (2004) berättar majoriteten av deltagarna att stamningen har påverkat deras självbild och självkänsla negativt.

Personer som stammar kan upplevas som nervösa och oroliga. En anledning till denna uppfattning om personligheten kan vara att personer utan stamning själva upplever icke-flyt vid nervositet och oro (Dorsey & Guenther, 2000; Irani et al. 2012; Manning, 2010). I undersökningar uppvisar personer som stammar en signifikant större oro gällande

interaktioner med nya personer eller sociala situationer. Ofta handlar det om situationer där de riskerar att bli negativt dömda på grund av sin stamning. Oron är endast högre i sociala kontexter. Huruvida oro är en del av symptombilden för stamning eller en biprodukt är svårt att avgöra (Blumgart, Tran, & Craig, 2010; Messenger, Onslow, Packman & Menzies, 2004).

2.1.5 Lärarens roll

Barn tillbringar en stor del av sin tid i skolan och med sin lärare. Lärare har stort inflytande i barns liv och därför är det viktigt att ha kunskap om deras attityder till personer som stammar (Irani et al., 2012). Dorsey och Guenther (2000) fann i sin studie att lärare, jämfört med studenter, har en mer negativ inställning till personer som stammar i fråga om egenskaper som kompetens och intelligens. Personer som stammar förknippas ofta med negativa egenskaper så som blygsel, nervositet och osäkerhet. Fördomarna kan implementeras i eleven så att han eller hon upplever sig ha dessa egenskaper (Irani et al., 2012). Yeakle och Cooper (1986) fann i sin studie att lärare som saknar utbildning om tal- och språkstörningar samt lärare som inte undervisat elever som stammar, är mer benägna att tro att stamning beror på psykiska faktorer. Mer än hälften av deltagarna i studien trodde att psykiska faktorer låg till grund för stamning. Vidare fann de att lärare som undervisade en elev som stammade, i mindre utsträckning trodde att stamning påverkar skolprestationen. I studien svarade en tredjedel av lärarna att de fann det svårt att bemöta en elev som stammar. Resultatet av studien tyder på att ju mer erfarenhet och kunskap lärare har om stamning desto mindre låter de stamningen som sådan påverka bedömningen av en person som stammar.

Kunskap medför även en mindre negativ syn på personer som stammar (Yeakle & Cooper, 1986). Detta är i linje med Irani et al. (2012) där man konstaterar att lärarens brist på kunskap om stamning kan påverka eleven som stammar negativt. I en sydafrikansk studie där man intervjuat personer som stammar, berättade flera av deltagarna hur lärarens bemötande påverkat dem negativt (Klompas & Ross, 2004). Det kunde handla om att inte få tillräckligt med tid för att svara på en fråga, bli separerad från övriga klassen eller att bli nedflyttad en årskurs. Drygt hälften av deltagarna svarade att stamningen påverkat deras relation med läraren negativt. Studien visar att det är av vikt att lärarens kunskaper om stamning ökar eftersom att det minskar fördomar om personlighet och förmåga hos personer som stammar. I Kolmerts magisteruppsats (2012) uppgav tre av de tio deltagarna att stamningen påverkats negativt av lärare. Ett par deltagare menade att det var negativt att läraren inte lät dem läsa högt i klassrummet, eftersom det hade utgjort bra träning inför framtiden. Flera av deltagarna menade att stamningen påverkat deras skolgång och betyg negativt. Yaruss och Quesal (2004) har visat att lärare som uppmuntrar elever att medverka i högläsning har en positiv inverkan på eleven.

I en brittisk studie fann man att 89 procent av lärarna inte hade någon utbildning om stamning (Jenkins, 2010). Majoriteten av lärarna sade sig vara positiva till att i framtiden medverka i sina elevers stamningsterapi och att de då föredrog att få handledning från en logoped. Det är en fördel att lärare medverkar i stamningsterapi eftersom lärare är av stor betydelse för elever som stammar. Deras uppfattning om stamningen påverkar huruvida den kan förbättras. En förutsättning är att läraren har en viss kunskap beträffande stamning. Logopedisk handledning för lärare beträffande stamning kan bidra till en ökad förståelse och kunskap hos läraren. Dold stamning hos en elev skulle exempelvis kunna uppfattas som kunskapsbrist av läraren, till exempel om eleven inte vill svara på en fråga. Med ökad kunskap och öppenhet blir läraren

ett bättre stöd för eleven. Ett samarbete mellan logoped och skola är viktigt för att kunna hjälpa eleven i stanningsbehandlingen (Manning, 2010).

2.1.6 Skollagen och lärarutbildningen i Sverige

Skollagen beslutas av riksdagen och finns till för att fastställa grundläggande bestämmelser rörande skolväsendet. Den ska även upplysa om vilka rättigheter och skyldigheter elever och vårdnadshavare har. Lagen talar också om vilket ansvar skolans huvudman har (Skolverkets hemsida). Huvudmannen har det yttersta ansvaret för att skollagen följs i respektive skola. Under huvudmannen finns en rektor som har till uppgift att leda det pedagogiska arbetet i skolan. Rektorn tar interna beslut och är chef över lärarna på skolan. Syftet med utbildning inom skolan är att alla barn ska erhålla och utveckla kunskaper. Skollagen säger:

”I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.”
(Skollagen, 2010:800, kap. 1, 4 §).

För att kunna tillgodose alla elevers hälsa uttrycker skollagen att det på varje skola ska finnas elevhälsa:

”För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.”
(Skollagen, 2010:800, kap. 2, 25 §)

Skollagen fastställer att elever inte får utsättas för kränkande behandling. Med kränkande behandling menas *”ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet”* (Skollagen, 2010:800, kap.6, 3 §).

Huvudmannen har som uppgift att *”se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.”* (Skollagen, 2010:800, kap. 5, 7 §).

Sedan hösten 2011 finns det fyra olika lärarexamina; förskolelärare, grundlärarutbildning, ämneslärarutbildning samt yrkeslärarutbildning. Tidigare var lärarutbildningen en och samma med olika inriktningar (Regeringskansliet). I examensordningen finns stadgat vad som måste ingå i grundlärarutbildningen i form av en examensbeskrivning (Högskoleförordningen, 1993:100, bilaga 2). I grundlärarutbildningen finns inriktningar för fritidshem, årskurs 1-3 samt årskurs 4-6. För att erhålla examina i grundlärarutbildningen för åk 4-6 krävs bland annat att man ska *”visa fördjupad förmåga att skapa förutsättningar för alla elever att lära och utvecklas”*, att man kan *”visa förmåga att identifiera och i samverkan med andra hantera specialpedagogiska behov”* samt *”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av elever”*.

2.1.7 Logopedisk intervention

Idag finns det ingen metod för att bota stamning. Däremot finns det behandlingsmetoder som kan minska stamningen och förbättra hanteringen av den. Logopedisk intervention bygger på ett ICF-perspektiv, där man utgår från varje enskild individs behov vid planering av behandling. Det är viktigt att barn som är besvärade av stamning, eller har oroliga föräldrar, får träffa en logoped för utredning och bedömning. På grund av den höga spontanförbättringen behövs ofta ingen behandling men det tidiga mötet gör att man kan identifiera de barn som löper risk att utveckla bestående stamning. Ett tidigt möte med logoped bidrar till att föräldrar får information om hur de kan bemöta sitt barns stamning. Indelning av behandling kan göras i två huvudinriktningar; flytskapande terapi och stamningsmodifierande terapi. Målsättningen för flytskapande terapi är spontant eller kontrollerat flytande tal medan stamningsmodifierande terapi utöver det även har acceptabel stamning som mål. Inom flytskapande terapi arbetar man främst med tekniker för att skapa ett flytande tal medan man i den stamningsmodifierande terapin också inriktar sig på kommunikation, känslor och attityder. Många terapimodeller som finns innehåller arbetsätt från båda huvudinriktningarna, de kallas då för integrerad terapi (Garsten & Lundström, 2008).

Det är av vikt att terapin utformas så den passar den enskilda individen, då gruppen av personer som stammar är heterogen (Yaruss & Quesal, 2004). Eftersom stamning ofta påverkar individen emotionellt och psykologiskt är det viktigt att ta hänsyn till de aspekterna under stamningsterapin (Craig et al., 2009). Kognitiv beteendeterapi/ psykoterapi i samband med logopedisk intervention visar positiva långvariga effekter (Guitar & McCaluey, 2010; Lundskog, 2012). Vid gruppterapi känner deltagarna förståelse för varandra då de delar ett problem, vilket skapar en trygg miljö samt höjer motivationen och inspirationen bland deltagarna (Kolmert 2012; Manning 2010). Gruppterapi har även visat sig minska oron beträffande stamning i sociala situationer (Shoster, Dobrota Davidovikj, Filipova & Lozanovska, 2011).

2.1.8 Metodens teoretiska bakgrund

Vetenskapliga studier kan vara av antingen *kvantitativ* eller *kvalitativ* karaktär. Som namnet avslöjar mäter kvalitativa studier kvalitet och inte kvantitet, varför metoden är lämplig då deltagarantalet är relativt litet (Kvale, 1997). Med *kvalitativa intervjuer* erhåller man en djupare förståelse för intervjudeltagarnas tankar och erfarenheter jämfört med vad informationen från en enkät ger. Syftet med intervjun är att förstå och beskriva hur intervjudeltagaren förhåller sig till de för intervjun centrala temana (Trost, 2005).

Kvalitativa intervjuer kan vara så kallat *halvstrukturerade*, det vill säga en blandning mellan ett öppet samtal och strukturerade frågor. Detta ger intervjudeltagaren utrymme att berätta fritt om sina tankar och erfarenheter (Kvale, 1997). En kvalitativ intervju skiljer sig från ett samtal så till vida att det är intervjuaren som leder samtalet och ställer de flesta frågorna, medan man i ett samtal utbyter tankar och idéer. En kvalitativ intervju ställer därför stora krav på såväl intervjuarens samtalsteknik som kunskaper i ämnet som behandlas. Intervjuaren ska visa intresse och nyfikenhet för intervjudeltagarens tankar men får inte vara ifrågasättande (Kvale, 1997; Trost, 2005).

Vid genomförandet av kvalitativa intervjuer spelas intervjun vanligen in, för att senare transkriberas. Transkription av samtalet ger en överblick och utgör grunden till analys av materialet (Kvale, 1997). För att analysera materialet kan man använda sig av *tematisk analysmetod*, vilken är en metod som ämnar identifiera, analysera och rapportera teman i intervjun. Ett tema är något som är av vikt för det övergripande syftet med studien (Braun & Clarke, 2006). Genom att kategorisera citat från intervjun erhåller man en detaljerad och strukturerad indelning av temana. Det är en fördel att inte i förhand bestämma teman, utan att istället utgå från materialet och förutsättningslöst bilda teman utifrån det (Braun & Clarke, 2006; Burnard, 1991).

3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Det övergripande syftet med uppsatsen är att undersöka tankar och attityder kring stamning hos lärarstudenter, som läser sista året på lärarutbildningen, och klass- och ämneslärare som varit yrkesverksamma i minst cirka 20 år. Syftet har även varit att undersöka vilka likheter och skillnader som finns mellan grupperna. Genom att jämföra grupperna kan man undersöka om det skett någon förändring beträffande attityd och kunskap, då deltagarna erhållit sin utbildning under olika årtionden. Uppsatsen riktar sig främst till logopedier, lärare och andra yrkeskategorier som arbetar med skolfrågor.

Mot bakgrund av resultaten i magisteruppsatsen "*Stamning och åldrande- att leva med stamning ur ett livslångt perspektiv*" av Kolmert (2012) har lärares och lärarstudenters attityder undersökts.

Frågeställningar:

- Vad har lärare och lärarstudenter för kunskap och tankar kring stamning?
- Hur ser lärare och lärarstudenter på lärarens betydelse för elever som stammar?
- Hur tycker lärare och lärarstudenter att omgivningen bör bemöta en person som stammar?
- Hur tror lärare och lärarstudenter att stamning påverkar en persons liv?
- Vilka insatser tror lärare och lärarstudenter kan hjälpa en person som stammar?

4. METOD

4.1 Procedur

4.1.1 Rekrytering av deltagare

Sammanlagt intervjuades tio personer, fem lärare, varav en pensionerad, och fem lärarstudenter. Lärarna arbetar på olika grundskolor i Skåne. Kravet för deltagande lärare i studien var att de undervisat elever i minst en av årskurserna fyra, fem eller sex. Ämnena de undervisar i skulle vara teoretiska och äga rum i klassrumsmiljö. Kriterier för deltagande

lärarstudenter var att studenterna skulle läsa lärarutbildningen som ger behörighet för förskolan till årkurs sex.

Målet var att intervjua lärare med minst 25 års yrkeserfarenhet och lärarstudenter som examineras inom ett år. Då det visade sig vara svårt att rekrytera deltagare fick kraven ändras. Lärare med minst cirka 20 års yrkeserfarenhet samt lärarstudenter som nyligen examinerats tilläts att delta. Lärarstudenterna som blivit examinerade skulle inte ha börjat arbeta som lärare. Även en lärare som var pensionerad sedan tre år tilläts att delta i studien. Intervjuade lärares yrkeserfarenhet varierade mellan 19 och 40 år. Tre lärarstudenter läste sista året på lärarutbildningen och två lärarstudenter hade examinerats en vecka innan intervjun ägde rum. Som ett första steg i rekryteringsprocessen av lärare kontaktades rektorer (se bilaga 1), via e-mail, på cirka 20 grundskolor i Skåne. I de fall inget svar mottogs följdes kontakten upp med ett telefonsamtal efter en vecka. På detta sätt rekryterades en lärare. Eftersom det var svårt att rekrytera lärare fortsatte rekryteringsprocessen på andra sätt. På två grundskolor kontaktades lärarna direkt via e-mail, utan initial kontakt med rektor, vilket resulterade i ytterligare en lärare till studien. I övriga tre fall rekryterades deltagarna genom handledare, övrig personal på institutionen och privat kontakt.

Ett e-mail skickades ut till programansvarig vid ett lärosäte med grundlärarutbildning i Skåne (se bilaga 3). E-mail skickades sedan ut till lärarstudenter som skulle ta examen inom några veckor. Anledningen till att det var de dessa lärarstudenter som kontaktades var att uppsatsförfattarna fått deras kontaktuppgifter av programansvarig på lärosätet. På detta sätt rekryterades två lärarstudenter. Kontaktuppgifter till studenter som skulle ta examen senare var inte tillgängliga. Ytterligare två lärarstudenter rekryterades genom efterlysning via sociala medier (Facebook). Den sista lärarstudenten rekryterades genom en privat kontakt via en av uppsatsförfattarna.

Samtliga deltagare fick före intervjun ett informationsbrev innehållande uppsatsens syfte, rådande sekretess och att medverkan var frivillig (se bilaga 2 och bilaga 4). Deltagarna informerades om att de när som helst kunde avbryta sin medverkan samt att alla uppgifter de lämnade skulle avidentifieras och hanteras konfidentiellt. En samtyckesblankett undertecknades av deltagaren innan intervjun påbörjades (se bilaga 5).

4.1.2 Pilotintervju

En pilotintervju genomfördes med en lärare som undervisar i årkurs sju till nio. Läraren var därför inte aktuell som deltagare i studien. Kontakten med läraren förmedlades via uppsatsförfattarnas handledare. Syftet med pilotintervjun var att undersöka om utformad intervjumall gav relevant information till studien samt kontrollera kvalitén på inspelningsapparaturen. Vidare önskades undersöka huruvida uppsatsförfattarnas tänkta rollfördelning vid intervjusituationen fungerade.

4.1.3 Intervjuer

Inför pilotintervjun utarbetades en intervjumall med frågor som syftade till att skapa ett öppet samtal. Frågorna var uppdelade i olika områden som rör stamning. Efter pilotintervjun reviderades intervjumallen. Intervjumallens ämnesindelningar gjordes tydligare för att lättare

erhålla den för studien relevanta informationen. Mallen utformades även för att koppla deltagarnas åsikter till ICF (se bilaga 6).

Båda uppsatsförfattarna närvarade vid samtliga intervjuer. En och samma person ledde intervjuerna medan den andra var ansvarig för inspelningen samt att ställa uppföljningsfrågor vid behov och se till att inga relevanta frågor förbisågs.

Under pilotstudien och första intervjun spelades samtalet in på ”H2 Handy recorder” av märket Zoom. Under första intervjun blev minneskortet fullt och istället användes uppsatsförfattarnas mobiltelefoner av modellen ”Iphone 4”. Under avlyssningen av inspelningarna fastställdes att ljudkvaliteten var avsevärt bättre på mobiltelefonerna. Under resterande intervjuer användes därför endast ”Iphone 4” för inspelning.

Intervjuerna med lärarna hölls på respektive lärares arbetsplats. Den sista intervjun ägde rum hemma hos den pensionerade läraren. Lärarna fick själva välja plats men erbjöds alltid en alternativ lokal. Två av intervjuerna med lärarstudenterna ägde rum i lokaler tillhörande Lunds Universitet. Genom en privat kontakt tillhandahölls lokaler på ett privat företag där ytterligare två intervjuer genomfördes. Den sista intervjun utfördes på lärarstudentens skola i ett grupprum.

Tiden för intervjuerna varierade mellan 35-60 minuter och ägde rum i januari och februari 2013.

4.2 Transkription och analys

De inspelade intervjuerna transkriberades ortografiskt men bekräftelsejud och likande uteslöts då de bedömdes vara irrelevanta för innehållet. Transkriptionerna omfattar sammanlagt 109 sidor. Personliga och för studien inte betydelsefulla uppgifter och berättelser utelämnades. Namn på personer och skolor avidentifierades för anonymitetens skull.

För analys och kodning användes tematisk analysmetod där arbetssättet följde modeller av Braun & Clarke (2006) och Burnard (1991). De två första transkriptionerna kodades enskilt av båda uppsatsförfattarna. Kodningarna jämfördes sedan i syfte att kontrollera och säkerställa reliabiliteten. Övriga åtta transkriptioner delades upp för preliminär kodning och reviderades därefter av båda uppsatsförfattarna tillsammans. Analyserna består sammanlagt av 223 sidor.

Utifrån kodningen utarbetades fem huvudteman med tillhörande underkategorier. Studiens teman relaterar till uppsatsens syfte att undersöka lärares och lärarstudenters tankar och attityder kring stamning samt ge underlag för jämförelse.

4.3 Etiska aspekter

Intervjudeltagarna informerades endast övergripande om studiens syfte för att undvika att intervjun sågs som ett kunskapstest. För att värna om deltagarnas anonymitet samlades endast uppgifter om antal yrkesverksamma år samt tid kvar till lärarexamen in. Deltagarna

undertecknade en samtyckesblankett innan intervjun påbörjades där de godkände villkoren för deltagande i studien (se bilaga 5). Projektplanen för studien blev godkänd av den etiska kommittén för logopedi, foniatri och audiologi vid Lunds universitet.

5. RESULTAT

Sammanställningen av transkriptioner och tematisk analys resulterade i fem huvudteman med tillhörande mindre underkategorier. Huvudteman är:

- Kunskap och utbildning
- Omgivning
- Stamning i skolan
- Stamningens påverkan på individen
- Professionell hjälp och metoder för hantering

5.1 Kunskap och utbildning

5.1.1 Utbildning

Ingen av lärarna kan minnas att de fått någon information om stamning på lärarutbildningen. Lärarnas uttalanden belyser även bristande utbildning om funktionsnedsättningar. En av lärarna säger att det är svårt att minnas vad man lärt sig under utbildningen och vad man lärt sig senare under yrkeslivet. Två av lärarna påtalar att de hoppas att dagens lärarutbildning innehåller mer utbildning om stamning och funktionsnedsättningar. En lärare uttrycker att lärare borde ha mer utbildning om stamning medan en annan lärare anser att det istället är specialläraren som bör utbildas. Två av lärarna reflekterar över att nyfikenhet och intresse för stamning har väckts.

Samtliga lärarstudenter berättar att stamning inte tagits upp under utbildningen. En lärarstudent berättar att det var först under intervjun som deltagaren reflekterade över att stamning skulle kunna skapa problem för en elev i skolan. Tre av lärarstudenterna tar upp att kunskapsbrist gällande stamning kan skapa problem för dem i deras framtida yrke. På frågan hur man bör bemöta en elev som stammar svarar en annan lärarstudent:

”Då först och främst skulle jag vilja ha kunskap om det här så jag vet hur jag kan agera som lärare på bästa sätt. Så då måste jag ha den informationen som jag inte har i dagsläget, jag har ingen information, ingen kunskap egentligen.”

Två lärarstudenter berättar att de har fått utbildning om funktionsnedsättningar medan två lärarstudenter säger att de inte fått någon i detta, de beskriver dock sedan att de fått utbildning i bland annat dyslexi, dyskalkyli och koncentrationssvårigheter. En lärarstudent berättar att de inte fått någon utbildning om funktionsnedsättningar men att de har fått lära sig att kunna bemöta alla elever. Tre av lärarstudenterna säger att de är nyfikna på vad stamning är och uttrycker att de gärna vill lära sig om ämnet.

5.1.2 Beskrivning av stamning

Stamning är enligt lärarna något som märks när en person pratar. Fyra av lärarna beskriver upprepningar, blockeringar och omtagningar som karaktäristiska kännetecken vilket flera benämner som ”klassisk stamning”. De beskriver stamning som en svårighet att få fram det personen vill säga. En av lärarna beskriver att det finns olika varianter av stamning och tar upp skenande tal som en form av stamning. Ytterligare två av lärarna tror att man kan ha stamning utan att omgivningen märker det.

En av lärarstudenterna beskriver att personer som stammar har svårt att få fram vad de vill säga. Samtliga lärarstudenter uppfattar att stamning yttrar sig i upphakningar. Två av lärarstudenter beskriver att upphakningarna kan vara vanligare förekommande på specifika ljud och/eller ord. Ljud som låter lika uppfattar en av lärarstudenterna att det är större risk att stamma på:

”Jag tänker nog att just m och n låter ju ganska lika tycker jag och då kanske det är lättare att fasta på dem för att det inte är någon tydlig gräns på något sätt.”

Två av lärarstudenterna tror att en elev kan dölja sin stamning genom att prata lite och i korta meningar. En annan lärarstudent menar att stamning alltid märks förr eller senare.

5.1.3 Orsaker och faktorer som påverkar stamning

Fyra av lärarna tror att stamning har en psykologisk orsak. Föräldrapåverkan i form av oro, tjat, sträng uppfostran och skilsmässa anges av dessa lärare som möjliga orsaker till stamning. På frågan vad stamning beror på svarar en av lärarna:

”Jag vet inte om det kan uppkomma så alltså att man känner att man inte riktigt klarar av det här med talet som man ska... Och att man känner då från omgivningen att de blir oroliga, jag kan tänka mig att föräldrar kan bli väldigt oroliga”.

Två av lärarna som anger psykiska faktorer till grund för stamning tror att även fysiska faktorer kan orsaka stamning. En av lärarna tror att stamning skulle kunna bero på en anatomisk avvikelse i halsen. En lärare talar om stamning som en medfödd biologisk defekt i hjärnan. Psykiska faktorer kan enligt läraren påverka stamningen men aldrig vara orsaken.

Tre av lärarna tror att stamning är vanligare bland barn än vuxna. En av dessa lärare upplever att stamning var vanligare förr. Vidare reflekterar läraren över att man själv som barn oftare kom i kontakt med stamning. Två anger att stamning är vanligare hos det manliga könet. Under tre av intervjuerna framkommer att stamning är ovanligt och att det endast är ett fåtal procent som stammar.

Faktorer som enligt lärarna påverkar stamning positivt är lugn miljö, tålmod, tid, trygghet och acceptans från omgivningen. Två lärare tar upp att även egen acceptans av stamningen påverkar positivt. Fyra lärare anger att stress, osäkerhet och nervositet är faktorer som påverkar stamning negativt. Två lärare menar att det är negativt att fylla i, avbryta och rätta en person som stammar. En lärare anser även att föräldraoro påverkar negativt.

En lärarstudent tror att orsaken till stamning är psykisk och att stamning uppkommer tidigt i språkutvecklingen om barnet blir skrämt. En annan lärarstudent tror att det finns två typer av stamning, en psykisk och en fysisk. Den psykiska stamningen beror enligt lärarstudenten på nervositet, dålig självkänsla och otrygghet medan den fysiska stamningen är medfödd. Den tredje lärarstudenten tror att orsaken till stamning är neurologisk och beror på ett kopplingsfel i hjärnans talcentrum. En fjärde lärarstudenten tror att stamning kan orsakas av olika faktorer.

En av lärarstudenterna tror att 25 procent av Sveriges befolkning stammar medan en annan lärarstudent tror att 20 procent av alla barn samt 10 procent av alla vuxna stammar. Två av lärarstudenterna uppger att stamning är ovanligt men anger ingen procentsats.

Tre av lärarstudenterna tror att en lugn miljö påverkar stamning positivt. Rädsla och nervositet angav majoriteten av lärarstudenterna som faktorer som påverkar negativt. Två lärarstudenter tror att stress påverkar stamning negativt. Mobbning och kränkning påverkar stamning negativt enligt två lärarstudenter.

5.1.4 Egna erfarenheter

Samtliga lärare påpekar före intervjun att de varken har kunskap eller erfarenhet utav stamning. Under intervjun kommer det dock fram att alla lärare känner eller har känt någon som stammar. Det framkommer även att fyra av lärarna haft elever med vad de beskriver som stamning. Två av lärarna berättar att de även stött på stamning i omgivningen genom underhållningsprogram på TV respektive i kyrkan.

Varje lärarstudent påpekar före intervjun att de inte hade någon kunskap om stamning. Fyra av lärarstudenterna berättar dock att de känner eller har känt någon som stammar, varav en utav dem har ett barn som stammade en kort period under uppväxten. Lärarstudenten beskriver att barnet började stamma efter att det blivit skrämt. Efter stamningens uppkomst sökte lärarstudenten hjälp och fick då av en läkare beskedet att stamning oftast försvinner. En lärarstudent har stött på stamning under sin praktik på lärarutbildningen och en annan lärarstudent har uppmärksammat stamning i ett underhållningsprogram på TV.

5.2 Omgivning

Alla lärare utom en påtalar att det kan vara obekvämt och stressande att prata med en person som stammar. Några lärare uppger att det är lätt att känna sympati för en person som stammar och att man vill underlätta för personen. En lärare anser att det är lyssnarens bemötande som avgör om stamningen blir ett handikapp. De andra lärarna talar om olika sätt att bäst bemöta stamning som samtalspartner. De fyra lärarna är överens om att man inte ska avbryta någon för att fylla i ord eller meningar. Stress uppges av alla fyra lärarna kunna påverka stamning negativt. En lärare belyser även vikten av att lyssna på budskapet och inte uttrycket:

”Framförallt att man har gott om tid och att fokusera på budskapet och inte hur man säger det. Tänker jag borde ha stor betydelse.”

Två av lärarna talar om att olikheter är mer accepterade i dagens samhälle och att attityden till stamning därigenom kan ha ändrats och blivit mer positiv. Samtliga lärare anser att

föräldrarna bör söka och ta emot den hjälp som erbjuds om barnets stamning inte går över. Majoriteten av lärarna uppger att familjens roll är viktig och att föräldrarna har ett stort ansvar gällande barnets stamning samt att man inte ska rätta eller påpeka när barnet stammar. Två av lärarna tar upp att öppenhet är viktigt och att man bör prata om stamningen med barnet. En lärare uttrycker specifikt att man som förälder inte bör prata med barnet utan att man istället ska avvakta och se om stamningen går över. Två lärare tycker att föräldrar inte ska visa någon oro inför barnet och en lärare tror att föräldrar ofta skuldbelägger sig själva för barnets stamning.

Samtliga lärarstudenter påtalar att det kan vara mödosamt att samtala med en person som stammar. En av lärarstudenterna reserverar sig samtidigt och säger att det endast är jobbigt att lyssna om man märker att personen själv lider av det. Tre av lärarstudenterna uttrycker att man inte får visa att man tycker det är påfrestande. En lärarstudent nämner att det är skuldbelagt att som lärare tycka att det är jobbigt att lyssna på en person som stammar.

Fyra av lärarstudenterna tror att faktorer som lugn och tålmod är bra sätt att bemöta stamning på. En student påpekar att det är viktigt att ha förståelse för individen som stammar. Två av lärarstudenterna tar upp att det är viktigt att inte avbryta för att fylla i meningar och ord medan en lärarstudent tycker att man kan fylla i ord och meningar ibland. Två lärarstudenter talar om viljan att kunna underlätta för och hjälpa personer som stammar. Att tala öppet om stamning anser de som positivt.

Tre av lärarstudenterna säger att föräldrarnas roll i barnets liv är stor, varav två av dem menar att föräldrarna även betyder mycket för hur barnet ser på sig själv och sin stamning. Gällande öppenhet kring stamning anser två av lärarstudenterna att föräldrarna bör tala om stamningen medan en annan lärarstudent uttrycker:

”Jag tycker att de ska låtsas som ingenting för att inte särbehandla barnet då”.

Lärarstudenten beskriver vidare att det inte är meningsfullt att prata med barnet om stamningen eftersom barnet redan är medveten och den. Om barnet stammar kan föräldrarna istället upprepa ordet eller yttrandet korrekt. Den lärarstudent som har upplevt stamning hos sitt eget barn tycker att föräldrarna ska söka professionell hjälp om deras barn stammar. Åsikten är baserad på egna erfarenheter.

5.3 Stamning i skolan

5.3.1 Lärarens roll och ansvar

Fyra lärare tycker att man som lärare har ett ansvar att skapa en accepterande miljö i klassrummet eftersom det gynnar alla elever. En lärare uttrycker följande:

”I en klass där det finns en acceptans för att människor är olika det är ju det klassrumsklimat som varenda lärare värt namnet bör sträva efter, givetvis, vad det sen än gäller.”

Tre lärare ger uttryck för att en lugn miljö och en känsla av trygghet är viktiga faktorer i klassrummet. Att lärare ska stötta eleven, vara förstående samt ta ansvar för att klasskamraterna förstår uppges som viktigt. Majoriteten av lärarna anser att elevens självkänsla och självbild kan påverkas genom lärarens reaktioner och bemötande av elevens

stamning. De ger exempel på hur man kan bemöta stamning på ett dåligt sätt genom att vara obehaglig mot eleven, skapa rädsla, vara sur samt undvika att ge eleven ordet. Vidare berättar de att man istället ska vara en förebild genom att visa öppenhet och acceptans, inte avbryta men hjälpa till vid behov och att man inte ska kommentera stamningen. En lärare tar upp att man kan fråga kollegor, skolans logoped och skolsyster om råd.

Fyra lärare säger att de skulle ha diskuterat stamningen med eleven om de ansett att den utgjort ett problem. En av dessa lärare tillägger att en diskussion med föräldrarna vanligtvis hade skett innan läraren pratat med eleven. En lärare berättar att något som beskrivs som stamning tagits upp på utvecklingssamtal men inte diskuterats med eleven innan. Två av lärarna hade tagit upp stamningen med klasskamraterna om eleven önskat det. En lärare säger att stamning inte borde diskuteras i klassen eftersom det kan få en elev att känna sig utpekad. En lärare uttrycker att lärare måste kunna stå ut med att lyssna på stamning men att det är synd om klasskamraterna, då det kan bli jobbigt för dem att lyssna på:

”Och det är jobbigt för kamraterna också faktiskt. Om någon stammar och de lever sig in i den här och känner typ oh vad han har det jobbigt där framme, ja det blir ju jättejobbig situation för alla till slut.”

En lärare framhåller att det inte är skolans ansvar att arbeta eller specialträna med en elev som stammar. Samtidigt anser dock läraren att eleven bör få någon slags hjälp av en specialpedagog. Läraren förklarar vidare att lärare har ett ansvar för att hjälp söks men inte för att den genomförs. En annan lärare påpekar att stamning ligger bortom en lärares kompetens vilket är frustrerande då man inte kan hjälpa eleven. Vidare talar läraren om att slussa vidare eleven till rätt instans samt att detta ofta sker för sent eftersom det är lätt att tänka att problemet ska gå över.

Fyra lärarstudenter framhåller att ett tillåtande klimat i klassrummet skapar de bästa förutsättningarna för en elev att kunna hantera sin stamning. Det bidrar även till att elever lär sig att acceptera folks olikheter. Tre lärarstudenter betonar betydelsen av trygghet och tålamod i klassrummet.

Fyra lärarstudenter anser att läraren kan påverka elevens stamning. Två av lärarstudenterna tillägger att man måste ha kunskap och rätt verktyg för att kunna påverka positivt. Majoriteten av lärarstudenterna tar upp att läraren kan påverka elevens självförtroende och på det viset påverka stamningen i positiv eller negativ riktning. Två lärarstudenter tycker att man som lärare ska jobba aktivt med att alltid försöka få eleven att prata och ta plats eftersom det är en stor del av livet. En lärarstudent uttrycker sig på följande vis:

”Sen är det ju också vissa kanske blir väldigt blyga eller såhär vill gärna inte prata om de stammar men då ändå försöka få dem att prata tror jag... för att det e så himla stor del i samhället och i livet som stort.”

Tre av lärarstudenterna är överens om att det är bra att tala öppet om stamningen i klassen så länge man har diskuterat det med eleven först. En lärarstudent har som åsikt att läraren först borde prata med elevens föräldrar och eventuellt därefter prata med eleven.

5.3.2 Specialbehandling och anpassning

Samtliga lärare anser att läraren bör anpassa undervisningen utifrån elevens individuella behov. De talar om vikten av att alla elever ska kunna delta utefter sina förutsättningar. Angående högläsning säger en lärare:

”För jag tror att alla måste delta men sen är man ju på lite olika sätt. Men högläsning behöver ju de också träna. Men man tar inte en hel sida om man stammar.”

Fyra av lärarna säger att de skulle dela upp eleverna i mindre grupper i syfte att underlätta för eleven som stammar. Tre av lärarna tycker att man ska låta eleven som stammar arbeta successivt och övervinna sina svårigheter stegvis.

Fyra lärare tycker att de i sin yrkesroll ska föra en dialog med eleven om hur undervisningen ska anpassas utifrån stamningen samt vad som fungerar respektive inte fungerar för eleven. En annan lärare tycker att man bör vara försiktig med att prata om stamningen eftersom att det kan vara ett känsligt ämne för eleven. Läraren har haft en elev där stamning misstänkts och i det fallet pratade läraren direkt med elevens mamma och inte med eleven.

Majoriteten av lärarstudenterna tycker att samtliga elever ska delta i all undervisning men tycker att anpassning ska göras i de fall eleven behöver det. De talar om att det är lärarens uppgift att se till att alla elever kan delta i undervisningen. En deltagare säger:

”så att det är nej absolut inte särbehandling av den utan det är min uppgift som lärare att anpassa undervisningen för alla”

Anpassning kan vara att dela in klassen i smågrupper vid exempelvis redovisningar. En av dessa deltagare tar även upp att extra tid kan ges till elever som är i behov av det.

5.3.3 Skolarbete och betyg

Samtliga lärare tror att stamning kan påverka skolarbetet negativt. Tre av lärarna tror att den negativa påverkan endast gäller muntliga delar av skolarbetet och en lärare betonar svårigheter inom språkämnerna, som är muntligt krävande:

”Och språk till exempel då blir det ju jobbigt. För att språk det förutsätter att du pratar.”

En av lärarna uttrycker att anledningen till att skolarbetet kan drabbas negativt är att stamning kan inverka på en elevs självförtroende. En lärare menar att det är frustration över att inte få talet att fungera som man vill, som ligger till grund för en negativ inverkan på skolarbetet. Frustrationens omfattning påverkas i sin tur av personligheten. En lärare tror inte betyget påverkas medan två lärare tror att det kan göra det. En av lärarna som tror att betyget kan påverkas talar om att det finns en rad faktorer som antagligen påverkar betyget fast det inte borde. Läraren tar även upp fördomar som kan finnas om elever som stammar:

”Att man upplever att en person som stammar ja men har de samma flyt? Då kanske man inte tycker att de är lika snabbtänkta eller någonting.”

Läraren tar även upp att stamning skulle kunna passera obemärkt förbi om den är mild. Stamningen skulle då kunna tolkas som att personen är allmänt långsam.

Tre av lärarstudenterna tror att stamning kan påverka skolarbetet negativt medan två lärarstudenter resonerar kring att stamning kan ha en negativ inverkan på motivation till arbetet i skolan. En lärarstudent uttrycker sig följande:

”Och vill man då inte prata inför andra till exempel och om man inte får lov att på något sätt göra sin röst hörd och sin egen åsikt så tappar man kanske lite intresset vilket gör att man inte anstränger sig, eller man blir inte engagerad att delta och då påverkas ju hela skolgången.”

En lärarstudent uttrycker att betyget kan bli lägre på grund av att en elev stammar eftersom det påverkar muntliga presentationer. Dock menar lärarstudenten att eleven då bör få mer tid på sig. Två lärarstudenter säger att stamning inte ska påverka betyget. Två lärarstudenter säger att undervisningen måste anpassas så att betyget inte påverkas av stamning och att det är lärarens ansvar att detta görs.

5.3.4 Klasskamraternas betydelse

Tre av lärarna säger att klassrumsklimatet är av stor betydelse och att det är viktigt att klimatet i klassen är accepterande. De tre lärarna talar också om nolltolerans mot mobbning och beteenden i klassrummet som kan få någon att känna sig illa till mods. En fjärde lärare framhäver att man bör behandla eleven som stammar som alla andra, men att det är viktigt att fråga om man inte förstår. Den femte läraren anser att klasskamraterna bör låtasas som ingenting. En av de andra lärarna påpekar att klasskamraterna inte bör avbryta någon som stammar för att fylla i meningar eller ord.

Vikten av att ha ett öppet klassrumsklimat med en trygg miljö tar tre av lärarstudenterna upp. En lärarstudent beskriver att ett öppet klassrumsklimat gör att en person som stammar vågar ta för sig:

”Ja framför allt klassrumsklimatet ska vara ett sådant att personen som stammar ska våga hålla sitt föredrag även om de kanske tar längre tid eller kanske inte behöver säga lika mycket om den inte vill det man att som ändå ska våga...”

En av lärarstudenterna förklarar att ett öppet klassrumsklimat minskar risken för att mobbning uppstår. Två av lärarstudenterna talar om att klasskamraterna ska respektera varandras svårigheter och samtidigt kunna se varandras styrkor.

5.4 Stamningens påverkan på individen

5.4.1 Stamning som funktionsnedsättning

Samtliga lärare definierar funktionsnedsättning som något som hindrar en person från att göra vad den vill, exempelvis att springa om man är rörelsehindrad. Fyra av lärarna anser att

stamning kan vara en funktionsnedsättning men att det beror på stamningens svårighetsgrad. En lärare uttrycker:

”Så om du har en svår stamning kan jag mycket väl tänka mig att det hamnar någonstans i en funktionsnedsättning.”

Om en person endast stammar vid enstaka tillfällen och inte störs av det anser de fyra lärarna inte att stamning kan definieras som funktionsnedsättning. Har personen däremot svårt att få fram ord och hindras av stamningen kan den enligt dem definieras som en funktionsnedsättning. Den sista läraren säger att det är personen själv som avgör om stamningen är en funktionsnedsättning.

Tre lärarstudenter beskriver att funktionsnedsättning är något som gör att man behöver extra hjälp och anpassning. En annan lärarstudent uttrycker att en funktionsnedsättning hindrar en person från att göra det alla andra gör. Den femte lärarstudenten anser att funktionsnedsättning enbart är fysiska handikapp, till exempel att sitta i rullstol. Tre lärarstudenter tycker att stamning är en funktionsnedsättning eftersom den hindrar personerna i vardagen medan två lärarstudenter säger att stamning inte är en funktionsnedsättning.

5.4.2 Stamning och personlighet

Tre lärare menar att personlighet och stamning kan vara relaterade och att personer som stammar ofta är nervösa och osäkra. De säger dock att de inte vet om detta beror på stamningen eller om det är ett personlighetsdrag. En lärare tror inte att stamning är relaterat till personlighet. Den sista läraren säger att stamning inte är relaterat till personligheten men menar ändå att nervositet och osäkerhet är utmärkande drag hos personer som stammar. På frågan om det finns några gemensamma personlighetsdrag hos personer som stammar svarar läraren:

”Nej det har jag svårt att tänka mig... Jag tror i och för sig att de oftare är osäkra men det kan ju vara på grund av att de har haft det jobbigt med sin stamning.”

Två lärare tror att omgivningens bemötande är av betydelse för stamningens utveckling. En lärare menar att det är omgivningen som avgör om man börjar stamma eller inte:

”Alltså jag tror att det finns lika många säkra personer eller trygga, harmoniska personer som borde ha samma anlag för stamning som osäkra personer men om de då är i en trygg säker miljö tar det sig inte i uttryck att man stammar men om man då är otrygg så tar det sig sitt uttryck.”

Samtliga lärarstudenter säger att stamning och personlighet inte är relaterade och att det inte finns några gemensamma drag hos personer som stammar. En lärarstudent menar att omgivningens roll är betydande för hur stamningen utvecklas och tar sig uttryck. En annan lärarstudent säger att omgivningen kan uppfatta att personer som stammar är blyga och nervösa.

5.4.3 Självkänsla och påverkan på det sociala livet

Samtliga lärare tror att stamning kan påverka självkänslan. Exempel på faktorer som kan påverka självkänslan anger de som otålighet hos omgivningen, att inte kunna uttrycka det man vill, känslan av att vara dum, att bli ifrågasatt samt ängslig personlighet. De menar att omgivningen är avgörande för om självkänslan påverkas. En lärare säger:

”Jag tror den här känslan av att man kan känna sig dum och det tror jag är jättefarligt och den tror jag vi har i en massa olika situationer. Det här att inte få fram det man vill säga, det är mycket också tänker jag i samhället så man ska vara lite rapp, man ska vara lite rolig det ska komma lite raskt.”

Alla lärare är överens om att stamning kan påverka en persons sociala liv. De tror även att personer som stammar undviker situationer där de måste tala inför en grupp av människor. På frågan om stamning kan påverka det sociala livet svarar en lärare:

”Det kan det ju säkert göra, du drar dig tillbaka och att du inte vill, du har svårt att vara i stora församlingar och fester och så.”

En lärare tror att personer som stammar undviker situationer där de måste prata med nya människor. En annan lärare uttrycker att personer som stammar kan tycka att det är jobbigt att träffa nya människor eftersom de inte vill att omgivningens första intryck ska vara att de stammar. En tredje lärare tror att det kan vara lättare att prata med någon okänd.

Fyra av lärarna tror att stamning kan föra något positivt med sig. Två lärare menar att stamning ger en ökad förståelse för andra människors problem och en tredje lärare säger att personen som stammar kan få omgivningen att känna sig avslappnad eftersom kraven på att vara perfekt minskar. Eftertänksamhet innan man pratar tror en lärare är en positiv effekt som kan komma av stamning.

Samtliga lärarstudenter har uppfattningen att stamning kan påverka en persons självkänsla. Två stycken menar att det beror på hur man blir bemött av omgivningen. Om sambandet mellan stamning och självkänsla säger en lärarstudent:

”Jag tror den kan påverkas ganska negativt men jag tror det är mycket beroende på hur omgivningen reagerar...”

Tre lärarstudenter tror att stamning kan påverka det sociala livet genom att personen som stammar undviker andra människor eller att omgivningen undviker personen som stammar. En annan deltagare menar att undvikande av sociala aktiviteter endast beror på personligheten och inte på stamningen. En sista lärarstudent säger att stamning i sig inte påverkar det sociala livet men att stamningen kan orsaka dålig självkänsla. Den dåliga självkänslan kan i sin tur resultera i att man drar sig undan socialt.

Fyra lärarstudenter tror att personer som stammar undviker situationer där de måste prata inför en grupp människor. Två stycken av dem påpekar att vilka situationer som är jobbiga är individuellt. Den femte lärarstudenten uttrycker att personer som stammar undviker obekväma situationer, men specificerar inte vilka.

Av lärarstudenterna är det tre stycken som anser att stamning kan medföra något positivt. Två av dem menar att personen som stammar får en ökad förståelse för andra eftersom de själva

har svårigheter och den tredje menar att omgivningen blir mer tålmodig. En annan lärarstudent tror inte att stamningen medför något positivt men tror att personen som stammar kan skapa bra situationer utifrån sina förutsättningar.

En lärarstudent talar om skillnader att stamma som barn och som vuxen. Det kan vara lättare att stamma som barn eftersom deras värld är liten, samtidigt kan det vara svårare av samma anledning, eftersom barn är mer utelämnade. Att stamma som vuxen kan vara lättare då de bättre kan bortse från andras kommentarer. Vuxna har dock större krav på att möta nya människor och vistas i nya situationer.

5.4.4 Framtidsutsikter gällande studie- och yrkesval

Samtliga lärare tror att en person som stammar väljer bort yrken där talet spelar en stor roll, till exempel lärare och präster. En lärare uttrycker följande:

”Ja det tror jag absolut, jag tror inte man väljer att ut, ett yrke där det förutsätts att man ska dagligen tala inför folk, absolut inte och då, jag tror inte man väljer läraryrket kanske inte präst eller något annat yrke där man liksom ska synas och höras och såhär, nej.”

Tre av lärarna tror att man dras till yrken där man inte står i fokus. En lärare har tankar om att en person som stammar kanske vill utbilda sig till logoped för att kunna hjälpa andra med stamningsproblematik. En lärare tror att hur en person hanterar sin stamning avgör om det kommer påverka studie- och yrkesval. Två lärare tror att stamning kan försvåra för en person att få jobb men att det beror på arbetsgivarens inställning. En lärare säger:

”Det finns personer som tycker den personen kan vi inte anställa till det här jobbet, nu beror ju det på vad det är för arbete också så. Och det finns de som tänker att det här verkar vara en duktig person som säkert sköter sig bra och som verkar ordentlig och så. Så att det går nog bra. Så det är säkert också beroende på inställningen hos arbetsgivaren.”

Övriga tre lärare har delade åsikter om stamning kan påverka en persons möjligheter till anställning. En lärare tror att arbetsgivare kan uppfatta personer som stammar som osäkra och mindre intressanta. En annan lärare säger att om en person som stammar söker ett arbete som innehåller mycket tal kan arbetsgivaren se stamningen som ett problem. Att avvika från normen generellt gör det svårare i allmänhet att få jobb menar den sista läraren.

Fyra lärarstudenter tror att personer som stammar väljer bort yrken som kräver mycket tal och istället söker sig till yrken som kräver mindre social kontakt. Två av lärarstudenterna tror även att stamningen kan påverka studievelet. En tredje lärarstudent tror inte att studievelet påverkas av stamningen eftersom det är mer accepterat att stamma bland vuxna än barn. Majoriteten av lärarstudenterna tror att stamning kan innebära nackdelar i mötet med arbetsgivare. Beroende på vilket jobb som söks och hur arbetsgivarens syn på stamning är påverkas mötet olika av stamningen. En lärarstudent säger:

”Det beror nog på vilken typ av yrke. Jag skulle nog tänka mig att en arbetsgivare inom typ serviceyrke eller handels eller något liknande skulle nog tänka efter en gång till kanske tyvärr.”

5.5 Professionell hjälp och metoder för hantering

Samtliga lärare uppger att man kan söka hjälp för sin stamning hos en logoped. En av lärarna lägger till att man även kan gå till en psykolog om stamningen har en psykologisk grund. En annan lärare tror att specialpedagogen i skolan har en del övningar vid stamning. Två betonar vikten av att få professionell hjälp. En lärare tror att logopeden har en vägledande roll i behandlingen av stamning och att mycket träning sker hemma. En annan lärare tror att omgivningen spelar en stor roll för interventionen.

Alla lärare tror att man kan få hjälp att minska sin stamning. Åsikterna om att kunna bota stamning går till viss del isär. Tre av lärarna tror man genom professionell hjälp i princip kan ta bort symptomen av stamning, men att det beror på hur grav stamningen är. Två lärare tror att stamning kan botas helt, men enligt den ena läraren är det bara möjligt om stamningen är mild. Den andra läraren menar att även om stamningen botas så finns oron för att talet inte ska flyta kvar. Tre lärare tror att personen som stammar även kan ha egna metoder för att hantera stamningen, bland annat genom att flytta fokus och ha undvikandestrategier.

Alla lärarstudenter tror att man kan få hjälp att stamma mindre. Fyra av lärarstudenterna uppger att man kan söka professionell hjälp för stamning. Tre av dem säger att hjälpen kan ges av en logoped. Två av dem menar att man även kan få hjälp av en specialpedagog eller talpedagog i skolan. Två lärarstudenter tror hjälpen kan bestå av uttalsträning. En annan lärarstudent menar att tecken som stöd (TSS) är ett bra hjälpmedel vid stamning. Tre av lärarstudenterna tror att man kan bota stamning medan två tror att man kan träna bort stamning delvis men inte helt.

6. DISKUSSION

6.1 Resultatdiskussion

6.1.1 Kunskap om stamning

Resultatet av studien visar att varken lärarna eller lärarstudenterna har fått någon information om stamning under sin utbildning, vilket är i linje med forskning som visar att lärare saknar kunskap om stamning (Jenkins, 2010). Däremot hade majoriteten av lärarstudenterna, till skillnad från lärarna, fått utbildning om olika typer av funktionsnedsättningar. Detta tyder på att utbildning om funktionsnedsättningar har ökat medan utbildning om stamning fortfarande saknas. Dock var det två av lärarstudenterna som först sa att de inte fått lära sig något om funktionsnedsättningar men sedan uppgav att de haft föreläsningar om bland annat dyslexi och koncentrationssvårigheter. De motsägelsefulla svaren tyder på att dessa lärarstudenter inte har en klar bild över vad funktionsnedsättning är. Majoriteten av deltagarna i båda grupperna anser att stamning kan definieras som en funktionsnedsättning om den hindrar personen från att uttrycka sig. Merparten av samtliga deltagare beskriver att stamning är något som hörs i talet i form av upprepningar, blockeringar och omtagningar vilket stämmer överens med definitionen i ICD-10 (Socialstyrelsen, 2011). De flesta av lärarna ser stamning i ett större perspektiv, att man inte får fram det som man vill säga, medan majoriteten av lärarstudenterna främst fokuserar på hur stamningen låter. Detta kan bero på att lärarna i större utsträckning har mer livserfarenhet.

Flera lärarstudenter menar att kunskapsbrist gällande stamning kan vara ett problem, eftersom de inte kan hjälpa och stödja eleven på bästa sätt om de saknar kunskap om hur de ska gå till väga. Det stämmer överens med forskning som visat att läraren utgör ett bättre stöd för eleven med ökad kunskap och öppenhet kring stamning (Manning, 2010). Forskning har visat att ju mer kunskap läraren har om stamning, desto mindre låter de stamningen påverka bedömning av eleven (Yeakle & Cooper, 1986). Studier har även visat att lärare har en mer negativ inställning till personer som stammar jämfört med personer som inte stammar (Dorsey & Guenther, 2000; Irani et al., 2012). Det är viktigt att lärare inte baserar sina bedömningar utifrån fördomar utan ser varje elevs potential och prestationer. Ökad kunskap om stamning hos lärare skulle alltså kunna minska lärares fördomar kring stamning och göra lärare mindre benägna att låta stamningen påverka deras bedömning av eleverna.

Den största skillnaden mellan grupperna är vad de tror orsakar stamning. Forskning har visat att lärare som saknar utbildning om tal- och språkstörningar oftare tror att stamning har en psykisk orsak (Yeakle & Cooper, 1986). Detta stämmer överens med resultaten i denna magisteruppsats då majoriteten av lärarna, som saknar utbildning om stamning, tror att stamning orsakas av någon psykisk faktor. Lärarstudenterna är splittrade i fråga om stamningens orsaker. Detta beror dels på att de saknar kunskap men skulle även kunna bero på att de saknar egna erfarenheter om stamning. En förklaring till att lärarna är mer benägna att tro att stamning orsakas av psykiska faktorer skulle kunna vara att den diagnosogena teorin som presenterades av Johnson (1955) fick stor genomslagskraft och kan ha präglat lärarna som deltagit i denna magisteruppsats. Teorin innebar att stamning startade i föräldrarnas öron och majoriteten av lärarna i denna magisteruppsats angav att bland annat föräldraoro och sträng uppfostran kan orsaka stamning.

Samtliga lärare är överens om att stamning är ovanligt och gissar på att ett fåtal procent stammar, vilket stämmer med nyligen presenterade siffror (Yari & Ambrose, 2012). Flera lärarstudenter har däremot svårt att uppskatta hur stor andel av befolkningen som stammar, och några gissar så högt som 20-25 procent. Anledningen till skillnaden mellan grupperna kan återigen vara att lärarstudenterna saknar den yrkes- och livserfarenhet som lärarna har.

Majoriteten av lärarna tror att stamning är vanligare bland barn, vilket forskare är eniga om (Yari & Ambrose, 2012). Två lärare tror även att stamning är vanligare bland män, vilket också konstaterats i forskning (Bloodstein, 1995; Craig et al, 2002; Månsson, 2000; Yari & Ambrose, 2012). Nästan alla deltagare känner eller har känt någon stammar, vilket tyder på att stamning är något de flesta stöter på i livet.

Hälften av deltagarna uttrycker att ett intresse för stamning väckts under intervjun, vilket tyder på att stamning är ett ämne som engagerar och intresserar dem. Flera av lärarna hoppas att lärarutbildningen idag utbildar om stamning, vilket tyder på att kunskap om stamning är relevant för lärare. En lärarstudent reflekterar först i samband med intervjun att stamning skulle kunna utgöra ett potentiellt problem. Majoriteten av lärarstudenterna efterfrågar kunskap om stamning på utbildningen. Det är viktigt att lärare har en viss kunskap om stamning men det är ännu viktigare att de vet var de kan vända sig för stöd och rådgivning.

6.1.2 Lärares roll

I resultatet framkommer att både lärare och lärarstudenter anser att elever som stammar gynnas av trygghet, lugn miljö och acceptans i klassrummet. Denna syn är i linje med skollagen som fastställer att inga elever får utsättas för kränkningar av något slag (Skollagen, 2010:800, kap.6, 3 §). Majoriteten av deltagarna menar att lärare kan påverka såväl elevernas självkänsla som stamning negativt genom att vara obehagliga, skapa rädsla eller vara sura, vilket stämmer överens med resultatet i Klompas och Ross studie (2004). Studien visar även att kunskapsbrist hos lärare kan få förödande konsekvenser, om läraren inte kan identifiera stamning utan tolkar elevens beteenden som att eleven inte uppnår eller fyller kunskapskraven. Två lärare och två lärarstudenter tror att stamning kan gå obemärkt förbi läraren om eleven undviker att prata. Om läraren inte identifierar beteendet som stamning är det möjligt att elevens uppfattas som mindre kompetent och ovillig att delta i undervisningen. Dold stamning kan därmed påverka elevens skolgång negativt.

De två deltagargrupperna skiljer sig till viss del åt då lärarstudenterna i större utsträckning förespråkar öppenhet i klassrummet. Detta skulle kunna bero på en attitydförändring i samhället och en ökad positivitet till öppenhet. En annan förklaring skulle kunna vara att lärarna, som generellt sätt är äldre än lärarstudenterna, präglats av den diagnosogena teorin (Johnson, 1955). Det skulle i så fall förklara varför fler lärare än lärarstudenter är mindre benägna att prata öppet om stamning. Däremot var både lärare och lärarstudenter positiva till att tala enskilt med eleven om stamningen. Hur man uppfattar stamning beror även på kulturella skillnader. Bidragande orsak till differensen mellan grupperna kan också vara att attityder, och till viss del kultur, skiljer sig åt mellan generationer (Smith & Kelly, 1997; Yari & Ambrose, 2012). Om den rådande attityden i samhället inte uppfattar stamning som något hinder borde det heller inte ses som något skamfullt, som inte bör diskuteras. Detta bidrar till öppenhet om stamning vilket visat sig gynna personer som stammar (Manning, 2010).

Båda grupperna är eniga om att man bör anpassa undervisningen så att alla elever kan delta, vilket stämmer överens med skollagen som säger att hänsyn måste tas till alla elevers olika behov (Skollagen, 2010:800, kap. 1, 4 §). Både lärare och lärarstudenter förespråkar att dela in elever i mindre grupper, i syfte att underlätta för elever som stammar.

Lärarna och lärarstudenterna tror att de kan påverka både självkänslan och stamningen hos elever som stammar och de anser att de har ett ansvar för att skapa goda förutsättningar för alla elever. Detta resultat tyder på att lärare anser sig ha en viktig roll i barns liv, vilket även forskning bekräftat (Irani et al., 2012).

Lärarna och lärarstudenterna vill hjälpa och skapa goda förutsättningar för elever som stammar. Det är av största vikt att lärare innehar kunskap om stamning för att kunna kvalitetssäkra elevers utbildning. Adekvata kunskaper ger dem förutsättningar att göra detta.

6.1.3 Studier och yrkesval

Majoriteten av lärarna och lärarstudenterna tror att skolarbetet kan påverkas negativt av stamning. Tidigare forskning har bekräftat detta, då personer som stammar upplevt att stamningen begränsat dem i skolan (Bricker-Katz et al., 2010; Klein & Hood, 2004; Klompas

& Ross, 2004; Kolmert, 2012). Samtliga lärare och majoriteten av lärarstudenterna uttrycker att man, vid behov, måste anpassa undervisningen för en elev som stammar. Detta är i linje med skollagen som säger att man ska sträva efter att skapa de bästa förutsättningarna för att en elev ska kunna tillgodogöra sig utbildningen (Skollagen, 2010:800, kap. 1, 4 §). Klompas och Ross (2004) rapporterar att elever som stammar upplevt att de givits begränsade möjligheter i skolan jämfört med klasskamrater. Några lärare och lärarstudenter tror även att stamning kan påverka betyget. För att anpassa och förebygga en negativ påverkan på skolgången för en elev som stammar krävs kunskap, vilket även minskar risken för negativ inverkan på betyget (Yeakle & Cooper, 1986).

Samtliga lärare och majoriteten av lärarstudenterna är överens om att personer som stammar väljer bort yrken där talet spelar en stor roll, vilket också har presenterats i studier (Crichton-Smith, 2002; Kolmert, 2012). Vidare har studier visat att personer som stammar känt sig hindrade av stamningen gällande arbetsval och möjligheter till befordringar (Klein & Hood, 2004; Kolmert 2012). McAllister et al. (2012) bekräftar att det är svårare för personer som stammar att bli befordrade på sikt, men att stamning inte påverkar utbildnings- eller arbetsmöjligheter annars. Majoriteten av lärarna och lärarstudenterna tror att personer som stammar söker sig till arbeten där det fordras mindre social kontakt och där man inte behöver stå i fokus. Detta bekräftas av Klein och Hood (2004) som rapporterar att många personer som stammar tror att de skulle haft ett annat jobb om de inte hade stammat. Vid en nedsatt kommunikativ förmåga kan man begränsas av omgivningen och sig själv (Gilmore 1974). För att undvika att stamning begränsar en persons liv bör information spridas i samhället för att motarbeta fördomar. För att hjälpa en person som stammar att acceptera och förbättra sin självbild kan integrerad stamningsterapi vara aktuellt.

Majoriteten av lärarna och samtliga lärarstudenter tror att personer som stammar kan missgynnas i möte med arbetsgivare, men att det till viss del beror på vilket yrke det gäller. Arbetsgivare har i studier bekräftat en motvilja till att anställa en person som stammar, trots att de inte tror att arbetsprestationen skulle vara sämre (Hurst & Cooper, 1983; Peters och Starkweather, 1989). Enligt studierna gäller inte detta endast för arbeten med höga krav på tal, utan för alla typer av arbeten. En lärare tror att arbetsgivare kan uppfatta personer som stammar osäkra och mindre intressanta vilket också framkom i studien av Peters och Starkweather (1989). Personer som stammar förknippas ofta med egenskaper som blyghet, nervositet och osäkerhet (Irani et al., 2012).

6.1.4 Personlighet och självkänsla

Lärarna och lärarstudenterna skiljer sig åt gällande åsikter om hur personlighet och stamning är relaterade. Majoriteten av lärarna uppfattar att personer som stammar är mer oroliga och nervösa. Lärarna menar att personlighetsdragen kan uppstå som en konsekvens av stamningen. Detta överensstämmer till viss del med studier som har visat att personer som stammar visar större oro, men endast i sociala situationer. Det går däremot inte att fastställa om oron är en biprodukt av stamningen eller finns med i symptombilden (Blumgart et al., 2010; Messenger et al., 2004;). Samtliga lärarstudenter anser att personlighet och stamning inte är relaterade, vilket stämmer överens med forskning som visat att gruppen som stammar är heterogen (Smith & Kelly, 1997). En lärarstudent menar att det är omgivningens fördomar som gör att personer som stammar uppfattas som blyga eller nervösa. Detta stöds av forskning som menar att personer som inte själva stammar upplever nervositet och oro vid eget normalt icke-flyt varpå dessa personlighetsdrag appliceras på personer som stammar (Dorsey &

Guenther, 2000; Irani et al. 2012; Manning, 2010). Att omgivningen uppfattar personer som blyga och nervösa skulle kunna bero på att de inte vet att dold stamning kan ta sig uttryck på detta sätt.

Konsensus råder bland samtliga deltagare gällande förhållandet mellan självkänsla och stamning då de menar att stamning kan påverka självkänslan negativt. Detta stämmer överens med ett flertal studier som rapporterar om bristande självkänsla hos personer som stammar (Crichton-Smith, 2002; Klompas & Ross, 2004). Självbilden utvecklas i skolåldern, då det är vanligt att man jämför sig med sina kamrater. Att ständigt misslyckas och uppleva att man talar sämre än sina vänner kan resultera i negativ påverkan på självbilden och känslor som skuld och skam (Cole et al., 2005; Peters & Starkweather, 1989). Därför är det viktigt att läraren är ett stöd för eleven, vilket bidrar till att skuld- och skamkänslor försvinner eller förebyggs (Manning, 2010).

6.1.5 Socialt liv och omgivning

De flesta deltagare tycker att det är obekvämt och stressande att prata med en person som stammar. En tänkbar anledning till dessa upplevelser är att personer som inte stammar förknippar egna upplevelser av icke-flyt i talet med nervositet och oro, vilket kan göra att de överför dessa känslor på personen som stammar (Dorsey & Guenther, 2000; Irani et al., 2012; Manning, 2010). Majoriteten av lärarstudenterna säger att de inte vill visa utåt att de känner sig obekväma, av hänsyn till personen som stammar. Detta tyder på en empatisk förmåga och att man inte vill utsätta personen som stammar för obehag. Både majoriteten av lärare och lärarstudenter tycker att omgivningen ska bemöta personer som stammar med lugn och tålmod och de flesta anser att man inte ska avbryta en person som stammar. Majoriteten av samtliga deltagare tror att stress, rädsla och nervositet påverkar stamning negativt. Att båda grupperna tycker så lika kan bero på att stress, rädsla och nervositet är faktorer som påverkar de flesta människor negativt i de flesta situationer och det är därmed troligt att även personer som stammar påverkas negativt av detta. Två lärare tar upp att egen acceptans av stamning kan påverka positivt. Att det är lärare och inte lärarstudenter som tar upp denna aspekt skulle kunna bero på att lärarna har mer livserfarenhet och mer insikt i vikten av inre acceptans än vad lärarstudenterna har. Två lärare tar upp att de tycker att olikheter i allmänhet är mer accepterade nu än förr, vilket de tror beror på en attitydförändring i samhället. Det är möjligt att en attitydförändring skett då attityder och synsätt i samhället förändras över tid.

Majoriteten av deltagarna i båda grupperna tycker att föräldrarna har en stor roll gällande barns stamning. Alla lärarna uppger att de skulle söka professionell hjälp om deras barn började stamma. Av lärarstudenterna var det bara en som tog upp detta. Anledningen till skillnaden mellan grupperna kan vara att lärarna i större utsträckning identifierar sig som föräldrar, eftersom fler av dem antagligen har barn. Den lärarstudent som tog upp professionell hjälp hade egen erfarenhet av stamning hos sitt barn och det skulle kunna vara förklaringen till att denna lärarstudent tänkte på samma sätt som lärarna.

I fråga om att som förälder prata öppet om stamning med barnet, har de två grupperna samma resultat; två i varje grupp tycker att man bör prata öppet medan en i varje grupp tycker att man inte bör ta upp stamningen med barnet. Läraren och lärarstudenten som är negativa till öppenhet, är av uppfattningen att man bör avvakta och se om stamningen går över av sig självt respektive anser det meningslöst att prata med barnet eftersom han eller hon redan är medveten om sin stamning. De två deltagarna har olika anledningar till att inte prata med

barnet. Läraren vill inte prata med barnet eftersom det kan oroa barnet och påverka stamningen negativt. Denna syn kan härledas till Johnsons (1955) diagnosogena teori. Lärarstudenten däremot, tycker inte att man ska prata med barnet eftersom det inte är meningsfullt att prata om något som barnet redan vet om. Denna inställning grundar sig troligen i brist på kunskap.

Lärarna och lärarstudenterna är överens om att klimatet i klassrummet ska vara öppet eftersom det skapar acceptans. En lärarstudent tar upp att öppenhet minskar risken för mobbning och en lärare menar att acceptans för människors olikheter är det alla lärare bör sträva efter. Detta stämmer överens med forskning som visar att öppenhet hos lärare påverkar stamning positivt (Manning, 2010). En av lärarna tycker att klasskamraterna ska låtsas som ingenting gällande stamningen vilket återigen kan kopplas till Johnsons (1955) diagnosogena teori. En lärare menar att det kan vara jobbigt för klasskamraterna att lyssna på någon som stammar och att man måste visa hänsyn till dem, men majoriteten av deltagarna tycker att det är jobbigt att prata med en person som stammar. Detta skulle kunna resultera i att elever som stammar särbehandlas negativt. Negativ särbehandling av elever som stammar har påvisats i en studie av Klompas och Ross (2004). Eleverna skulle därmed kunna erhålla en sämre utbildning än sina klasskamrater vilket kan ge negativa konsekvenser, till exempel i form av lägre ställda socio-ekonomiska arbeten.

6.1.6 International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)

Majoriteten av både lärare och lärarstudenter beskriver stamning som något avvikande i en persons tal. Samtidigt menar några av deltagarna att stamning kan existera utan att den märks, till exempel genom att personer som stammar undviker att prata. Detta stämmer överens med forskning som visat att personer som stammar är en heterogen grupp vilket betyder att symptombilden och upplevda problem skiljer sig åt (Smith & Kelly, 1997; Yasuss & Quesal, 2004). De flesta deltagare tror att stamning kan påverka sociala interaktioner på olika sätt. Personer som stammar kan bland annat hämmas i klassrummet, i möten med människor och i yrkeslivet. Eftersom stamning påverkar individers liv på olika sätt skiljer sig även hanteringen av stamningen åt (Guitar, 2013; Klompas & Ross, 2004; Ramberg & Samuelsson, 2008).

Att stamning påverkar individer på olika sätt tas även upp av flera deltagare i denna magisteruppsats. På grund av detta är ICF ett bra sätt att definiera stamning på, eftersom det både beskriver en individs funktionsförmåga och funktionsnedsättning. ICF fokuserar på mer än bara det som hörs i talet, alltså det observerbara beteendet. Fokus ligger på att beskriva faktorer som hindrar och underlättar en persons stamning (Yaruss & Quesal, 2004). Detta synsätt återfinns i lärarnas och lärarstudenternas tankar om hur faktorer i omgivningen kan påverka stamning, till exempel att acceptans påverkar positivt och stress påverkar negativt. Utifrån ICF är det viktigt att undervisning anpassas utifrån elevens individuella behov, vilket både lärare och lärarstudenter belyser (Socialstyrelsen, 2003). En lärare säger att det är lyssnarens bemötande som avgör om stamning blir ett handikapp. Ett bra bemötande i klassrummet kan då innebära att stamning inte görs till ett handikapp.

6.1.7 Terapi

Alla deltagare tror att personer som stammar kan få hjälp att stamma mindre. Samtliga lärare och majoriteten av lärarstudenterna säger att hjälpen kan ges av en logoped. Att logopedisk intervention nämns är positivt, men en tänkbar anledning till att så många tar upp detta kan vara att uppsatsförfattarna är logopedstudenter och genomför intervjuer om stamning. En lärare tror att hjälp även ges av en psykolog om orsaken till stamning är psykisk. Även om grunden till stamning inte är psykisk visar forskning att kognitiv beteendeterapi/ psykoterapi ger goda effekter vid stamning i samband med logopedisk intervention (Guitar & McCaluey, 2010; Lundskog, 2012). En lärare tar upp att omgivningen har en viktig roll för stamningsterapiens framgång, vilket bekräftas i forskning (Manning, 2010).

Flera lärare tror att personer som stammar utvecklar egna strategier för att ta sig förbi stamningen, till exempel genom att undvika vissa situationer, vilket även konstaterats i Klompas och Ross studie (2004). Två lärarstudenter tror att stamning kan förbättras genom uttalsträning. En lärarstudent som använt TSS som ett hjälpmedel för barn med språkstörning tänker att detta skulle kunna användas även vid stamning. I detta fall gör kunskapsbristen hos lärarstudenten att språkstörning likställs med talstörning. Detta tyder på att kunskap om stamning saknas samt att det är viktigt att mer information ges vid lärarutbildningen eftersom att läraren har en betydande roll för elever som stammar (Jenkins, 2010). Att ha logopeder i utbildningen vore ett sätt att utbilda lärarstudenter i detta ämne.

Hälften av deltagarna tror att stamning går att bota. De resterande tror att stamning till viss del kan tränas bort, men inte botas helt. Den senare åsikten stämmer överens med den syn man har på stamning idag; grundorsakerna kan inte botas men däremot kan symptomen lindras. Logopedisk behandling kan inrikta sig både på symptomlindring och hantering av känslor och beteenden. Hur behandlingen läggs upp anpassas efter individen vilket är i linje med ICF (Garsten & Lundström, 2008).

6.2 Metoddiskussion

Hur representativa resultaten är svårt att avgöra då deltagarantalet är litet. Vidare är det även möjligt att de som valde att delta i studien är mer positivt inställda till samarbete med olika yrkeskategorier samt mer benägna att engagera sig i elever med olika svårigheter. Tre av de deltagande lärarstudenter rekryterades via en av uppsatsförfattarnas sociala nätverk vilket innebär att en viss personlig bekantskap förelåg. Detta skulle kunna påverka deltagarnas öppenhet i intervjun, i både positiv och negativ bemärkelse. En positiv följd skulle kunna vara att personen känner sig trygg och mer benägen att vara öppen och vilja bidra till studien. En negativ konsekvens skulle kunna vara att deltagaren blir mer återhållsam och försiktig i samtalet eftersom man kan vara rädd att bli dömd för sina tankar och attityder. Uppsatsförfattarnas bedömning är dock att deltagarna från det privat nätverket vågade dela med sig av sina tankar.

Om enbart pensionerade lärare hade valts istället för yrkesverksamma kanske skillnaderna mellan de olika grupperna varit större. Det är även tänkbart att denna grupp hade varit lättare att rekrytera då pensionärer kan antas ha mer fritid. Fördelen med att intervjua yrkesverksamma lärare är att de är yrkesverksamma och kan rapportera hur det ser ut i skolan

idag. Om studien varit större skulle pensionerade lärare kunna utgöra en egen jämförelsegrupp. Då hade man kunnat jämföra grupperna och eventuella attitydskillnader genom fler decennier.

Kvalitativa intervjuer, som användes vid denna magisteruppsats, är att föredra då man eftersträvar öppenhet och egna reflektioner från deltagarna (Kvale, 1997). Metoden är även lämplig då det lämnar stort utrymme för deltagarna att berätta om egna erfarenheter. Deltagarantalet måste dock bli relativt litet, då bearbetningen är tidskrävande. Trots ett litet deltagarantal bedömdes metoden vara den mest lämpliga, eftersom det viktigaste för syftet var att få fram egna reflektioner hos deltagarna.

Tematisk analys är en bra metod för bearbetning av stora textmaterial vilket är passande för intervjustudier då de medför stor textmassa. I en halvstrukturerad intervju finns inga färdiga teman utan man utgår endast från ett antal ämnesområden. Tematisk analys möjliggör kategorisering av deltagarnas svar och gör det lättare att finna huvudteman (Burnard, 1991; Braun & Clarke, 2006). Eftersom stamning är ett stort område och deltagarna antogs ha skilda erfarenheter och kunskaper om ämnet, valdes en halvstrukturerad intervju.

6.3 Framtida forskning

Vår magisteruppsats utfördes med utgångspunkt i Kolmerts (2012) magisteruppsats som undersökte hur stamning påverkat äldre personers liv. Då föreliggande magisteruppsats undersökte lärare och lärarstudenters attityder till stamning vore det i framtiden intressant att undersöka upplevelsorna hos elever som stammar. Elevernas uppfattning kring hur de blivit bemötta i skolan vore intressant att jämföra med lärares och lärarstudenters attityder till stamning.

Ett annat intressant forskningsområde vore att undersöka vad som får skolor att anställa en logoped. Det finns logopedier i vissa skolor men de flesta skolor väljer att inte anställa någon logoped. Det vore intressant att jämföra om det finns några skillnader beträffande elevhälsa på dessa skolor. Att undersöka vad som motiverar skolor att anställa en logoped vore intressant att studera närmare.

6.4 Slutsatser

Majoriteten av deltagarna beskriver stamning som något som hörs i talet i form av upprepningar, blockeringar och omtagningar. Några deltagare tror att stamning kan existera utan att det märks i talet. Den största andelen av lärarna tror att stamning orsakas av en psykisk faktor medan lärarstudenterna har delade åsikter. Lärarna och lärarstudenterna anser att läraren utgör en viktig roll för en elev som stammar och att de kan påverka både stamning och självkänsla hos eleven. Det är tydligt att deltagarna vill elevernas bästa, till exempel påtalar de vikten av trygghet och acceptans i klassrummet. Det framkommer dock att både lärare och lärarstudenter saknar utbildning och kunskap om stamning och de uttrycker osäkerhet kring hur man bäst bemöter en elev som stammar. Det råder oenighet kring huruvida man bör tala öppet om stamning. Bristen på kunskap gör att lärare saknar redskap för att kunna identifiera och på bästa sätt hjälpa elever som stammar. Flera av deltagarna i

studien önskar att de hade mer kunskap om stamning för att kunna tillgodose dessa elevers behov.

Samtliga deltagare i studien var överens om att stamning kan påverka en persons liv negativt, till exempel genom undvikanden av sociala situationer samt att prata. De flesta lärare och lärarstudenter tror även att stamning kan påverka yrkesval så till vida att man väljer bort yrken där det ställs stora krav på att tala. Om det finns öppenhet och acceptans hos omgivningen kring stamning så tror deltagarna att stamningens negativa inflytande på livet minskar. Samtidigt som de flesta deltagare förespråkar öppenhet och acceptans gällande stamning tycker de att det är obekvämt och stressande att prata med en person som stammar. Alla deltagare är överens om att man kan få hjälp att stamma mindre, men de vet inte hur den hjälpen ser ut. Hälften av deltagarna tror att stamning går att bota helt.

Resultaten av magisteruppsatsen visar att det behövs mer kunskap om stamning i skolan, även om bemötandet av stamning förbättrats jämfört med resultatet i studien av Kolmert (2012). Kunskapsbristen beträffande stamning är anmärkningsvärd då lärarna inte har redskap för att ge rätt stöd och stimulans till elever som stammar. Detta bryter i så fall mot lagen (Skollagen, 2010:800, kap. 1, 4 §). Eftersom att både logoped och lärare har en viktig roll i stamningsterapi vore det fördelaktigt om logoped och skola kunde samverka. Ytterligare en fördel med logopeder i skolan är att elever med andra typer av tal- och språkstörningar gynnas. Ett sätt att genomföra detta vore att göra logopeden till en lagstadgad del av elevvårdsteamet. Forskning har visat att stamning kan påverka en persons liv negativt om omgivningen inte har kunskap beträffande bemötande och hantering av stamning. Om inte alla elevers hälsa kan tillgodoses innebär detta ett lagbrott (Skollagen, 2010:800, kap. 2, 25 §). Det är därför av största vikt att lärare erhåller kunskap om stamning. Logopeder bör undervisa på lärarutbildningar så att alla blivande lärare får kunskap om stamning och andra logopediska områden.

TACK

Tack till Cecilia Lundström och Ulrika Nettelbladt som handlett oss och bidragit med gott stöd och rådgivning. Tack till Emma Kolmert som inspirerat denna magisteruppsats. Tack även till Viveka Lyberg Åhlander som hjälpt oss hitta deltagare till studien. Slutligen ett stort tack till alla deltagare som delat med sig av sin tid och sina tankar.

REFERENSER

Alm, P. (2005) *On the causal mechanisms of stuttering*. (Doktorsavhandling). Department of Clinical Neuroscience. Lund University.

Alm, P & Risberg, J. (2007). Stuttering in adults: The acoustic startle response, temperamental traits, and biological factors. *Journal of Communication Disorders*, 40 (1), 1-40. doi: 10.1016/j.jcomdis.2006.04.001.

Ambrose, N.G., Yairi, E., & Cox, N. (1993). Genetic aspects of early childhood stuttering. *Journal of Speech and Hearing Research*, 36, 701-706.

Bloodstein, O. (1995). *A Handbook on Stuttering* (5th ed). USA: Singular Publishing Group

Blumgart, E., Tran, Y. & Craig, A. (2010). Social anxiety disorders in adults who stutter. *Depression and Anxiety*, 27 (7), 687-692.

Braun, A.R., Varga, M., Stager, S., Schultz, G., Selbie, S., Maisog, J.M., Carson, R.E. & Ludlow, C.L. (1997). Altered patterns of cerebral activity during speech and language production in developmental stuttering: An H215O positron emission tomography study. *Brain: A Journal of Neurology*, 120 (5), 761-784.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa.

Bricker-Katz, G., Lincoln, M., & McCabe, P. (2010). Older people who stutter: barriers to communication and perceptions of treatment needs. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 45 (1), 15-30. doi: 10.3109/13682820802627314.

Brosch, S., & Pirsig, W. (2001). Stuttering in history and culture. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 59 (2), 81-87.

Büchel, C., & Sommer, M. (2004). What causes stuttering? *Plos Biology*, 2 (2), 159-163. doi:10.1371/journal.pbio.0020046.33.

Burnard, P. (1991). A method of analyzing interview transcripts in qualitative research. *Nurse Education Today*, 11, 461-466.

Cole, M., Cole, S.R. & Lightfoot, C. (2005). *The Development of children*. New York: Worth Publishers.

Craig, A., Blumgart, E., & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 34 (2), 61-71. doi: 10.1016/j.jfludis.2009.05.002.

Craig, A., Hancock, K., Tran, Y., Craig, M., & Peters, K. (2002). Epidemiology of Stuttering in the Community across the Entire Life Span. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45 (6), 1097-1105.

- Crichton-Smith, I. (2002). Communicating in the real world: accounts from people who stammer. *Journal of Fluency Disorders*, 27 (4), 333-352.
- Dorsey, M., & Guenther, K. R. (2000). Attitudes of professors and students towards college students who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 25, 27-49.
- Garsten, C. & Lundström, C. (2008). Stamning och skenande tal hos barn. Hartelius, L., Nettelbladt, U. & Hammarberg, B. (Red.), *Logopedi*. (s. 433-444). Lund: Studentlitteratur.
- Gilmore, S.I. (1974). Social and vocational acceptability of esophageal speakers compared to normal speakers. *Journal of Speech and Hearing Research*, 17 (4), 599-607.
- Guitar B. (2013). *Stuttering: An integrated approach to its nature and treatment*. 4th ed. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- Guitar, B., & McCauley, R. (2010). *Treatment of Stuttering: Established and Emerging Interventions*. China: Wolters Kluwer Health.
- Hurst, M. I., & Cooper, E. B. (1983). Employer Attitudes Toward Stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 8 (1), 1-12.
- Irani, F., Abdalla, F. & Gabel, R. (2012). Arab and American Teachers' Attitudes Toward People Who Stutter: A Comparative Study. *Communication Science and Disorders*, 39, 12-20. doi: 1092-5171/12/3901-0012.
- Jenkins, H. (2010). Attitudes of Teachers Towards Dysfluency Training and Resources. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 12 (3), 253-258.
- Johnson, W. (1955). *Stuttering in Children and Adults. Thirty years of research at the University of Iowa*. Minneapolis: University of Iowa press.
- Klein, J. F., & Hood, S. B. (2004). The impact of stuttering on employment opportunities and job performance. *Journal of Fluency Disorders*, 29 (4), 255-273. doi: 10.1016/j.jfludis.2004.08.001.
- Klompas, M, and Ross, E. (2004). Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders*, 4, 275-305.
- Kolmert, E. (2012). *Stamning och åldrande- att leva med stamning ur ett livslångt perspektiv* (Magisteruppsats). Lund: Lunds universitet.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundskog, M. (2012). *Cognitive Behavioural Therapy (CBT) for Stuttering Disorder: A case Study* (Psykoterapeutexamensuppsats). Lund: Lunds universitet.
- McAllister, J., Collier, J., & Shepstone, L. (2012). The impact of adolescent stuttering on educational and employment outcomes: Evidence from a birth cohort study. *Journal of Fluency Disorders*, 37 (2), 106-121. doi:10.1016/j.jfludis.2012.01.002.

- Manning, W. H. (2010). *Clinical Decision Making in Fluency Disorders* (3rd ed). USA: Delmar Cengage Learning.
- Messenger, M., Onslow, M., Packman, A. & Menzies, R. (2004). Social anxiety in stuttering: Measuring negative social expectancies. *Journal of Fluency Disorders*, 29 (3), 201-212.
- Månsson, H. (2000). Childhood Stuttering: Incidence and development. *Journal of Fluency Disorders*, 25 (1), 47-57. doi: 10.1016/S0094-730X(99)00023-6.
- Packman, A., Code, C., & Onslow, M. (2007). On the cause of stuttering: Integrating theory with rain and behavioral research. *Journal of Neurolinguistics*, 20 (5), 353-362.
- Peters, H.F.M. & Starkweather, C.W. (1989). Development of Stuttering throughout life. *Journal of Fluency Disorders*, 14, 303-321.
- Ramberg, C. & Samuelsson, C. (2008). Stamning och skenande tal hos vuxna och ungdomar. Hartelius, L., Nettelbladt, U. & Hammarberg, B. (Red.), *Logopedi*. (s. 445-455). Lund: Studentlitteratur.
- Rautakoski, P., Hannus, T., Simberg, S., Sandnabba, K. and Santtila, P. (2012). Genetic environmental effects on stuttering: A twin study from Finland. *Journal of Fluency Disorders*, 37 (3), 202-210.
- Riaz, N., Steinberg, S., Ahmad, J., Pluzhnikov, A., Riazuddin, S., Cox, N. J. & Drayna, D. (2005). Genomewide Significant Linkage to Stuttering on Chromosome 12. *American Journal of Human Genetics*, 76 (4), 647-651.
- Shiomi, M., Yasuda, N. & Ota, A. (2011). Longitudinal Study of Factors to Recovery from Childhood Stuttering. *The Japan Journal of Logopedics and Phoniatics*, 52 (1), 32-42.
- Shoster, D., Dobrota Davidovikj, N., Filipova, S. & Lozanovska, B. (2011). The Importance of Group Therapy Used in the Treatment of Stuttering. *Journal of Special Education and Rehabilitation*, 12, (3-4), 77-89.
- Shugart, Y.Y., Mundorff, J., Kilshaw, J., Doheny., Doan, B., Wanyee, J., Green, E.D., & Drayna, D. (2004). Results of a Genome-wide Linkage Scan for Stuttering. *American Journal of Medicine Genetics Part A*, 124A (2), 133-135.
- Smith, A., & Kelly, E. (1997). Stuttering: A Dynamic, Multifactorial Model. Curlee, R.F. & Siegel, G.M. (Red.), *Nature and Treatment of Stuttering: New Directions* (2nd ed., s. 204-217). USA: Allyn & Bacon.
- Socialstyrelsen. (2003). Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. Svensk version av *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2011). Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem (ICD-10-SE): Svensk version av *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-10)* (10th Revision). Stockholm: Socialstyrelsen.

Trost, J. (2005): *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Van Riper, C. (1971). *The nature of stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Wingate, M. (1987). Fluency and disorders: Illusion and identification. *Journal of Fluency Disorders*, 12, 79-101.

WHO (World Health Organisation). (1977). *Manual of the International Statistical Classification of Diseases, Injuries and Causes of Death*. Geneva: World Health Organization.

Yari, E. & Ambrose, N. (2012). Epidemiology of Stuttering: 21st Century Advances. *Journal of Fluency Disorders*, (under tryckning, publicerad online före tryckning). doi: 10.1016/j.jfludis.2012.11.002.

Yaruss, J. S. (2010). Assessing quality of life in stuttering treatment outcomes research. *Journal of Fluency Disorders*, 35 (3), 190-202. doi: 10.1016/j.jfludis.2010.05.010.

Yaruss, J.S., & Quesal, R.W. (2004). Stuttering and the International Classification of Functioning, Disability, and Health (ICF): An update. *Journal of Communication Disorders*, 37 (1), 35–52. doi:10.1016/S0021-9924(03)00052-2.

Yeakle, M.K, & Cooper, E.B . (1986). Teacher perceptions of stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 11, 345-359.

Internetkällor

Skolverket: <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/skollagen-och-andralagar>
Hämtad 24 april, 2013.

Riksdagen, skollagen: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800
Hämtad 24 april, 2013.

Riksdagen, högskoleförordningen: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100/#K6
Hämtad 24 april, 2013.

Regeringskansliet: <http://www.government.se/sb/d/11220>
Hämtad 24 april, 2013.

BILAGA 1

Informationsbrev till rektor

Hej!

Vi är två logopedstudenter från Lunds universitet. Logopeden arbetar med utredning, diagnostisering och behandling av språk-, tal-, röst- samt sväljsvårigheter. Vi skriver vårt magisterarbete om lärares och lärarstudenters tankar kring stamning. Desto mer kunskap vi har om hur personer med stamning uppmärksammas i skolan, desto bättre hjälp kan de få av logopeder och lärare.

Vi vill träffa och intervjua ämnes- eller klasslärare och som har arbetat som lärare i minst 25 år. I intervjun vill vi fråga om tankar kring stamning, vad läraren minns om stamning från utbildningen och eventuell erfarenhet av stamning. Samtalet är inte något kunskapstest utan syftar till att prata om tankar gällande stamning. Intervjun kommer att ta cirka en till en och en halv timme och förslagsvis göras på skolan eller någon annan plats som läraren föredrar. För att vara säkra på att få med allting kommer vi att spela in intervjun på band.

I uppsatsen nämner vi inga namn eller vilken skola läraren arbetar på. Istället kommer kodnamn används hela uppsatsen igenom. Ingen förutom vi två studenter samt våra handledare kommer att känna till vilka personer vi har intervjuat.

Vi hoppas att du ska tycka att detta verkar intressant och att din skola vill medverka i vår uppsats. Vi kommer att kontakta dig inom kort för att berätta mer och du får i samband med det möjlighet att lämna ditt samtycke för medverkan. Ifall du har några frågor om studien i förväg eller under tiden studien pågår kan du höra av dig till oss studenter. Förutsatt att du godkänner din skolas medverkan kommer vi, i samråd med dig, att kontakta de lärare som är aktuella för vår uppsats.

Som tack för er medverkan vill vi erbjuda er en föreläsning om dyslexi och läs- och skrivsvårigheter. Denna är självklart tillgänglig för alla som är intresserade, även för de som inte deltar i intervjuer. Dyslexi och läs- och skrivsvårigheter är ett högaktuellt ämne idag och vi hoppas kunna dela med oss till er om det vi lär oss kring detta på vår utbildning.

Med vänlig hälsning

Jenny Hilborn
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Emma Gustafsson
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Ulrika Nettelbladt
Handledare
Professor, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

Cecilia Lundström
Handledare
Universitetsadjunkt, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

BILAGA 2

Informationsbrev till deltagande lärare

Hej!

Vi är två logopedstudenter från Lunds universitet. Logopeden arbetar med utredning, diagnostisering och behandling av språk-, tal-, röst- samt sväljsvårigheter. Vi skriver vårt magisterarbete om lärares och lärarstudenters tankar kring stamning. Desto mer kunskap vi har om hur personer med stamning uppmärksammas i skolan, desto bättre hjälp kan de få av logopeder och lärare.

Vi vill träffa dig som är ämnes- eller klasslärare och som har arbetat som lärare i minst 25 år. I intervjun vill vi fråga vad du har för tankar kring stamning, vad du minns om stamning från utbildningen och eventuell erfarenhet av stamning. Samtalet är inte något kunskapstest utan syftar till att prata om tankar gällande stamning. Intervjun kommer att ta cirka en till en och en halv timme och förslagsvis göras på skolan eller någon annan plats som du föredrar. För att vara säkra på att få med allting kommer vi att spela in intervjun på band.

I uppsatsen nämner vi inte ditt namn eller vilken skola du arbetar på. I stället får du ett kodnamn som används hela uppsatsen igenom. Ingen förutom vi två studenter samt våra handledare kommer att känna till vilka personer vi har intervjuat.

Ifall du har några frågor om studien i förväg eller under tiden studien pågår kan du höra av dig till oss studenter. Vi kommer att kontakta er inom kort för att berätta mer.

Om du accepterar att vara med i studien har du rätt att när som helst avbryta din medverkan. Även efter att intervjun har gjorts kan du välja att inte låta svaren finnas med i studien.

Vi hoppas att du ska tycka att detta verkar intressant och att du vill medverka och bli intervjuad av någon av oss. Om du är intresserad ber vi dig fylla i den bifogade blanketten. Den är ett skriftligt samtycke som du skriver under och postar till oss i det frankerade svarskuvertet. Det skriftliga samtycket kan också väljas att signeras i samband med bokad intervju.

Med vänlig hälsning

Jenny Hilborn
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Emma Gustafsson
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Ulrika Nettelbladt
Handledare
Professor, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

Cecilia Lundström
Handledare
Universitetsadjunkt, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

BILAGA 3

Informationsbrev till programansvarig för lärarutbildning

Hej!

Vi är två logopedstudenter från Lunds universitet. Logopeden arbetar med utredning, diagnostisering och behandling av språk-, tal-, röst- samt sväljsvårigheter. Vi skriver vårt magisterarbete om lärares och lärarstudenters tankar kring stamning. Desto mer kunskap vi har om hur personer med stamning uppmärksammas i skolan, desto bättre hjälp kan de få av logopeder och lärare.

Vi vill träffa och intervjua lärarstudenter som är färdiga inom högst ett år. I intervjun vill vi fråga om tankar kring stamning, vad studenten lärt sig om stamning på utbildningen och eventuell erfarenhet av stamning. Samtalet är inte något kunskapstest utan syftar till att prata om tankar gällande stamning. Intervjun kommer att ta cirka en till en och en halv timme och förslagsvis göras på skolan eller någon annan plats som studenten föredrar. För att vara säkra på att få med allting kommer vi att spela in intervjun på band. Detta band kommer sedan att förstöras.

I uppsatsen nämner vi inga namn eller vilken högskola studenten studerar på. Istället kommer kodnamn används hela uppsatsen igenom. Ingen förutom vi två studenter samt våra handledare kommer att känna till vilka personer vi har intervjuat.

Vi hoppas att du ska tycka att detta verkar intressant och att vi får möjlighet att intervjua studenter vid ert program. Vi kommer att kontakta dig inom kort för att berätta mer och du får i samband med det möjlighet att lämna ditt samtycke för medverkan. Ifall du har några frågor om studien i förväg eller under tiden studien pågår kan du höra av dig till oss studenter. Förutsatt att du godkänner medverkan kommer vi, i samråd med dig, att kontakta de studenter som är aktuella för vår uppsats.

Som tack för er medverkan vill vi erbjuda er en föreläsning om dyslexi och läs- och skrivsvårigheter. Denna är självklart tillgänglig för alla som är intresserade, även för de som inte deltar i intervjuer. Dyslexi och läs- och skrivsvårigheter är ett högaktuellt ämne idag och vi hoppas kunna dela med oss till er om det vi lär oss kring detta på vår utbildning.

Med vänlig hälsning

Jenny Hilborn
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Emma Gustafsson
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Ulrika Nettelbladt
Handledare
Professor, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

Cecilia Lundström
Handledare
Universitetsadjunkt, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

BILAGA 4

Informationsbrev till deltagande lärarstudenter

Hej!

Vi är två logopedstudenter från Lunds universitet. Logopeden arbetar med utredning, diagnostisering och behandling av språk-, tal-, röst- samt sväljsvårigheter. Vi skriver vårt magisterarbete om lärares och lärarstudenters tankar kring stamning. Desto mer kunskap vi har om hur personer med stamning uppmärksammas i skolan, desto bättre hjälp kan de få av logopeder och lärare.

Vi vill träffa dig som studerar till lärare och är färdigutbildad inom ett år. I intervjun vill vi fråga vad du har för tankar kring stamning, om och vad du fått från lärarutbildningen gällande stamning och eventuell erfarenhet av stamning. Samtalet är inte något kunskapstest utan syftar till att prata om tankar gällande stamning. Intervjun kommer att ta cirka en till en och en halv timme och förslagsvis göras på din utbildningsplats eller annan plats som du föredrar. För att vara säkra på att få med allting kommer vi att spela in intervjun på band.

I uppsatsen nämner vi inte ditt namn eller vilken högskola du studerar på. I stället får du ett kodnamn som används hela uppsatsen igenom. Ingen förutom vi två studenter samt våra handledare kommer att känna till vilka personer vi har intervjuat.

Ifall du har några frågor om studien i förväg eller under tiden studien pågår kan du höra av dig till oss studenter. Vi kommer att kontakta er inom kort för att berätta mer.

Om du accepterar att vara med i studien har du rätt att när som helst avbryta din medverkan. Även efter att intervjun har gjorts kan du välja att inte låta svaren finnas med i studien.

Vi hoppas att du ska tycka att detta verkar intressant och att du vill medverka och bli intervjuad av någon av oss. Om du är intresserad ber vi dig fylla i den bifogade blanketten. Den är ett skriftligt samtycke som du skriver under och postar till oss i det frankerade svarskuvertet. Det skriftliga samtycket kan också väljas att signeras i samband med bokad intervju.

Med vänlig hälsning

Jenny Hilborn
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Emma Gustafsson
Logopedstudent
Tel: XXXXXXXXXXXX
E-post: XXXXXXXXXXXX

Ulrika Nettelbladt
Handledare
Professor, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

Cecilia Lundström
Handledare
Universitetsadjunkt, leg logoped
Tel: XXXXXXXXXXXX

BILAGA 5

SAMTYCKE ATT DELTAGA I INTERVJU

Jag samtycker till att delta i en intervju för examensarbete av logopedstudenter vid Lunds universitet samt att resultaten från undersökningen presenteras i vetenskapliga sammanhang.

Jag är medveten om att:

- Jag medverkar frivilligt.
- Jag har rätt att när som helst avbryta min medverkan.
- Intervjun spelas in.
- Resultaten presenteras i kodad form, enskilda individer kan ej identifieras.
- Jag har haft möjligheten att få muntlig information om studien.
- Jag kan höra av mig och ställa frågor.

Datum och ort

Underskrift

BILAGA 6

Frågor: tankar och attityder kring stamning

- **Kunskap och tankar kring stamning**
 - Vad tänker du på när du hör ordet stamning?
 - Vad är stamning för dig?
 - Vad vet du om stamning?
 - Var har du fått dina kunskaper ifrån?
 - Vad har du fått lära dig från utbildningen om stamning?
 - Vad beror stamning på?
 - Är personer som stammar mer praktiskt eller teoretiskt lagda?
 - Vad tänker du att stamning kan bero på?
 - Spelar personligheten någon roll för hur mycket man stammar?
 - Vad kan man göra åt stamning?
 - Vilka faktorer kan påverka stamning? Öka/Minska.
 - Kan man bota stamning? Hur?
 - Skulle du beskriva stamning som en sjukdom eller som en egenskap?
 - Finns det några typiska drag hos personer som stammar?
 - Hur bör stamning hanteras av omgivningen, allmänt sett?

- **Egna erfarenheter av stamning**
 - Har du själv stammat?
 - Känner du någon som stammar?
 - Har du haft någon elev som stammat?
 - Berätta om det:
 - Vad hände?
 - Speciell situation som var jobbig?
 - Pratade ni om stamningen?
 - Hur kändes det för dig?
 - Hur hanterade du situationen?
 - Hur hanterade personen med stamningsproblematik situationen?

- **Förhållningssätt till stamning**
 - Hur bör man bemöta en elev som stammar?
 - Är det jobbigt att lyssna på en person som stammar?
 - Är det jobbigt att prata med en person som stammar?
 - Ska eleven som stammar behandlas annorlunda i klassrummet?
 - Hur påverkar stamningen betygssättningen?
 - Hur bör klasskamraterna behandla en elev som stammar?

- **Tankar om funktionsnedsättning**
 - Vad innebär att ha en funktionsnedsättning?
 - Vad har ni fått lära er på utbildningen om funktionsnedsättning?

- Ska personer med funktionsnedsättning få specialbehandling i klassrummet?
- Är stamning en funktionsnedsättning?
- **Stamningens påverkan på individen**
 - Hur kan självbilden påverkas av stamning?
 - Hur kan stamning påverka skolarbetet?
 - Hur kan stamning påverka framtida skol- och yrkesval?
 - Hur tror du att arbetsgivare reagerar på stamning?
 - Hur kan stamning påverka det sociala livet?
 - Finns det något speciellt yrke en person som stammar väljer/väljer bort?
 - Finns det situationer en person som stammar undviker?
 - Kan stamningen innebära något positivt/ föra något gott med sig?
 - Vilken roll har föräldrar och familj gällande elevens stamning?
- **Lärarens betydelse för elever som stammar**
 - Hur hanterar man som lärare en elev som stammar?
 - Kan läraren påverka elevens stamning?
 - Vilken betydelse kan en lärare ha för en elev som stammar?
 - Positivt
 - Negativt
 - Kan läraren påverka självbilden/självförtroendet hos en elev som stammar?
 - På vilket sätt?
 - Vad kan läraren göra åt elevens stamning?
- **Övrigt**
 - Vill du tillägga något?
 - Har du några andra tankar eller funderingar?